

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
УКРАЇНИ»**

(відповідно до вимог ECTS)

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Конституційне право України” (відповідно до вимог ECTS) / Уклад.: Ю.Г. Барабаш, В.П. Колісник, Т.М. Слінько та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – 97 с.

У к л а д а ч і: **Ю.Г. Барабаш** – вступ; загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять, самостійної роботи; програма навчальної дисципліни; плани семінарських занять: тема 1; теми 18, 22, 27 (у співавт.); **В.П. Колісник** – контрольні питання для підготовки до іспиту; плани семінарських занять: теми 2, 3, 5, 19 (у співавт.); **Т.М. Слінько** – поточний модульний контроль та підсумковий контроль знань студентів; плани семінарських занять: теми 11, 14, 17, 23 (у співавт.); **В.В. Речицький** – індивідуальна робота студентів; плани семінарських занять: тема 21; **О.Г. Кушніренко** – самостійна робота студентів; плани семінарських занять: тема 6; теми 14, 17 (у співавт.); **Л.К. Байрачна** – критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни; плани семінарських занять: тема 18 (у співавт.); **С.Ю. Лукаш** – плани семінарських занять: тема 7 (у співавт.); **Ф.В. Веніславський** – плани семінарських занять: теми 2, 3, 5, 19 (у співавт.); **В.І. Кичун** – плани семінарських занять: тема 25 (у співавт.); **Ю.В. Ткаченко** – плани семінарських занять: тема 4 (у співавт.); **Л.І. Летнянчин** – плани семінарських занять: тема 13 (у співавт.); **О.О. Чуб** – плани семінарських занять: теми 7, 13 (у співавт.); **І.І. Дахова** – плани семінарських занять: тема 23 (у співавт.); **А.В. Зимовець** – плани семінарських занять: тема 4 (у співавт.); **О.В. Нестеренко** – плани семінарських занять: тема 11 (у співавт.); **Є.В. Ткаченко** – плани семінарських занять: теми 18, 27 (у співавт.); **О.П. Євсєєв** – плани семінарських занять: тема 22 (у співавт.)

Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою академії (протокол № 4 від 25.09.2009 р.)

Харків
2010

© Національна юридична академія України, 2010

1. ВСТУП

Навчальна дисципліна “Конституційне право України” є базовою дисципліною при підготовці фахівців за спеціальністю “правознавство”. Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства.

У межах навчального курсу аналізуються правовий статус політичних партій та інших громадських об'єднань, релігійних організацій, засобів масової інформації, їх види, взаємовідносини з державою та особою; питання виборчого права; правовий статус Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, суду, прокуратури, Конституційного Суду України, виконавчої влади на місцях, місцевого самоврядування та його взаємовідносини з місцевими держадміністраціями; розглядаються основи взаємовідносин державних органів та релігійних організацій, порядок створення та правовий режим діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, правові засади контролю за їх діяльністю з боку держави; всебічно вивчаються конституційно-правовий статус людини і громадянина; інститут громадянства, його структура та зміст, специфіка, механізм і гарантії реалізації основних прав та свобод людини і громадянина; особливості правового статусу іноземців; розкриваються права особи в умовах надзвичайного стану.

Особлива увага приділяється принципам адміністративно-територіального устрою держави та конституційно-правовому статусу Автономної Республіки Крим.

При вивченні навчальної дисципліни “Конституційне право України” студенти повинні:

- **знати** поняття “конституційне право України”, його місце в системі галузей публічного права; основні положення теорії конституціоналізму та конституції; концептуальні засади правового статусу людини і громадянина; конституційні основи побудови громадянського суспільства в Україні; системи органів державної влади і місцевого самоврядування; засади територіального устрою та особливості правового статусу Автономної Республіки Крим;

- **вміти** використовувати отримані знання щодо конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина; користуватися здобутими навичками у сфері взаємовідносин громадян, їх об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства із органами та посадовими особами публічної влади, а також щодо провадження та процедури розгляду питань конституційно-правового характеру в державних органах та установах; аналізувати та коментувати нормативно-правові акти, які регламентують статус людини та громадянина, функціонування інститутів громадянського суспільства, організацію та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Продовження

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі			
			лекції	практичні заняття	самостійна робота	індивідуальна робота

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Поняття та предмет конституційного права України. Теорія конституції – 40 год

1	Поняття та предмет конституційного права України як провідної галузі права. Відповідальність у конституційному праві	16	6	4	4	2
2	Теоретичні засади конституції	10	4	2	3	1
3	Характеристика чинної Конституції України	7	2	2	2	1
4	Правова охорона Конституції України	7	2	2	2	1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Засади конституційного ладу України. Конституційно-правове регулювання взаємовідносин держави та громадянського суспільства – 52 год

5	Засади конституційного ладу України. Статус державних символів України	18	8	4	4	2
6	Конституційно-правові засади територіального устрою України	7	2	2	2	1
7	Конституційні засади громадянського суспільства	5	2	1	2	-

8	Конституційно-правовий статус засобів масової інформації	7	2	1	3	1
9	Конституційно-правовий статус релігійних організацій	6	2	-	3	1
10	Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні	9	4	2	2	1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні – 51 год

11	Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні	8	3	2	2	1
12	Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні	2	1	-	1	-
13	Громадянство України	9	4	2	2	1
14	Зміст конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні	14	6	2	4	2
15	Конституційно-правові механізми захисту прав людини в Україні	6	2	-	3	1
16	Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану	5	2	-	2	1
17	Правовий статус іноземців і біженців в Україні	7	2	2	2	1

Продовження

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії в Україні – 27 год

18	Референдум як форма безпосередньої демократії	10	4	2	3	1
19	Конституційні засади виборчої системи і виборчого права в Україні	17	8	4	4	1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. Конституційно-правовий статус вищих органів державної влади – 29 год

20	Система органів державної влади в Україні: конституційно-правовий аспект	2	1	-	1	-
21	Конституційно-правовий статус парламенту України. Статус народного депутата України	14	5	4	4	1
22	Конституційний статус Президента України	5	2	2	1	-
23	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади	5	2	2	1	-
24	Конституційний статус органів суду і прокуратури	3	-	-	2	1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VI. Конституційно-правові засади організації публічної влади на місцях – 25 год

25	Конституційно-правовий статус органів влади Автономної Республіки Крим	10	3	4	2	1
----	--	----	---	---	---	---

Закінчення

26	Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій	2	1	-	1	-
27	Конституційний статус місцевого самоврядування	13	4	4	4	1
	ВСЬОГО	224	84	50	66	24

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національної
юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11
від 25.05.2007р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”

Р О З Д І Л 1. Конституційне право України як галузь права

Поняття “конституційне право України як галузь права”, його місце і роль у правовій системі держави. Предмет і метод конституційного права та їх особливості. Конституційно-правові відносини, їх загальна характеристика. Юридичні факти в конституційному праві. Правові норми та інститути конституційного права. Джерела конституційного права України як галузі права.

Відповідальність у конституційному праві, її форми та види. Значення конституційно-правової відповідальності для захисту Конституції і стабільності конституційного ладу.

Р О З Д І Л 2. Конституція України як Основний Закон держави і суспільства

Конституціоналізм: поняття, соціально-правова сутність, основні етапи розвитку. Основні положення вчення про конституцію. Поняття “конституція”. Класифікація конституцій. Функції, принципи, юридичні властивості конституції. Мова і стиль конституції.

Загальна характеристика Конституції України 1996 р. Структура Конституції. Пряма дія норм Конституції. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Конституційна реформа 2004 р. Розвиток конституційного процесу на сучасному етапі.

Політико-правовий аспект реалізації Конституції України, поняття і структура механізму її реалізації. Чинники, що впливають на реалізацію конституційних норм.

Правова охорона Конституції України: інституційний механізм, основні форми. Значення конституційного контролю для охорони Конституції.

Поняття “засади конституційного ладу України” та їх загальна характеристика. Людина, її права і свободи як найвища соціальна цінність. Конституційне закріплення суверенітету українського народу. Характеристика української держави як суверенної, демократичної, соціальної і правової. Політичні та економічні засади конституційного ладу України. Конституційне закріплення мовної політики в Україні. Конституційно-правові засади захисту конституційного ладу України.

Конституційні засади територіального устрою України. Система адміністративно-територіального устрою України. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим. Конституція Автономної Республіки Крим і її загальна характеристика. Предмети відання Автономної Республіки Крим.

Конституційно-правове регулювання державних символів.

Р О З Д І Л 3. Конституційно-правові засади взаємовідносин держави та громадянського суспільства

Конституційні основи взаємовідносин держави і громадянського суспільства. Статус об'єднань громадян, принципи їх організації і функціонування; компетенція. Правові основи контролю держави за організацією і діяльністю об'єднань громадян.

Юридичне поняття “інформація” та основні принципи інформаційних відносин. Суб'єкти інформаційних відносин. Правові засади взаємовідносин держави і засобів масової інформації.

Релігійні організації в Україні та їх правове регулювання. Права релігійних організацій, які пов'язані зі свободою віросповідання. Основи взаємовідносин держави і релігійних організацій. Контрольні повноваження державних органів щодо релігійних організацій.

Р О З Д І Л 4. Конституційний статус людини і громадянина в Україні

Поняття “основні права і свободи людини і громадянина”, їх співвідношення. Міжнародні стандарти прав людини та їх відображення в Конституції України. Поняття “конституційно-правовий статус громадянина”, його елементи. Тенденції конституційного регулювання основних прав, свобод і обов'язків громадян України на сучасному етапі державотворення в Україні.

Поняття “громадянство України”. Основні принципи громадянства. Законодавство про громадянство. Особи, які є громадянами України. Підстави набуття та припинення громадянства України. Громадянство дітей при зміні громадянства батьків. Органи, які беруть участь у вирішенні питань громадянства, та їх компетенція. Процедури з питань громадянства.

Поняття та особливості основних прав і свобод громадян України, їх класифікація і юридичні властивості. Конституційно-правове регулювання основних особистих, політичних, соціально-економічних, екологічних та культурних прав громадян України, їх відповідність міжнародним стандартам прав людини. Механізм захисту конституційних прав і свобод громадян України. Гарантії основних прав і свобод громадян та їх конституційне закріплення. Основні обов'язки громадян України, їх загальна характеристика.

Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.

Законодавство України про правовий статус іноземців. Основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян. В'їзд в Україну та виїзд з України іноземців. Особливості правового статусу іноземців. Поняття “біженець”, особливості

правового статусу. Нормативне регулювання правового становища біженців.

Поняття “надзвичайний стан”, умови й порядок його введення та припинення. Заходи, що застосовуються в умовах надзвичайного стану. Гарантії прав людини і громадянина України в умовах надзвичайного стану.

Р О З Д І Л 5. Конституційне регулювання референдумів та виборчої системи України

Поняття “виборча система” і “виборче право”. Типи виборчих систем у світі. Виборча система України та її загальна характеристика. Принципи виборчої системи. Порядок і строки призначення виборів. Виборчі округи і виборчі дільниці. Виборчі комісії. Списки виборців. Висунення і реєстрація кандидатів у депутати. Гарантії діяльності кандидатів у депутати та інших учасників виборів. Передвиборча агітація. Фінансування виборів. Порядок проведення голосування, підрахунку голосів і визначення результатів виборів.

Поняття “референдум”, його види. Предмет всеукраїнського та місцевих референдумів. Порядок призначення, підготовки та проведення референдумів. Правовий статус комісій по проведенню референдумів. Визначення і опублікування результатів референдуму. Юридичні наслідки референдумів. Дорадче опитування громадян України.

Р О З Д І Л 6. Конституційно-правовий статус органів державної влади України

Конституційна система влади в Україні. Поняття і види органів державної влади в Україні. Принципи організації і функціонування органів держави.

Конституційно-правове регулювання правового статусу Верховної Ради України. Структура і компетенція парламенту України. Парламентські комітети та комісії. Законода-

вчий процес. Організація роботи законодавчого органу. Акти Верховної Ради України. Спеціалізовані органи парламентського контролю (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата).

Характеристика законодавства України про правовий статус народних депутатів України. Строки повноваження народного депутата України, дострокове припинення його повноважень. Права та обов'язки народного депутата України, гарантії його діяльності. Права та обов'язки депутатів місцевих рад. Основні гарантії депутатської діяльності.

Правовий статус Президента України. Президент України як глава держави, його повноваження. Гарантії його діяльності. Акти Президента України. Підстави дострокового припинення повноважень Президента України. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.

Характеристика законодавства, що регулює правовий статус Кабінету Міністрів України. Склад уряду України, його повноваження в різних сферах громадського життя, взаємовідносини з Президентом та парламентом. Акти Кабінету Міністрів України. Правовий статус центральних органів виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації, їх правове положення.

Судова система України, її конституційно-правове регулювання. Призначення суддів і їх звільнення. Основні засади судочинства. Статус Вищої ради юстиції та її повноваження. Особливості правового статусу Конституційного Суду України.

Прокуратура у системі державного механізму, її завдання і функції. Повноваження прокуратури, організація її діяльності, роль у забезпеченні прав людини і громадянина.

Р О З Д І Л 7. Конституційно-правове регулювання організації публічної влади на місцях

Органи влади Автономної Республіки Крим. Представництво Президента в Автономній Республіці Крим.

Особливості правового статусу місцевих державних адміністрацій.

Поняття “місцеве самоврядування”, його система і структура. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Київ та Севастополь. Статус місцевих рад та інших органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування. Захист прав місцевого самоврядування.

4. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поняття та предмет конституційного права України як провідної галузі права. Відповідальність у конституційному праві

П л а н

1. Поняття, предмет і метод конституційного права України як галузі права.
2. Конституційно-правові норми, їх класифікація і особливості.
3. Конституційно-правові інститути, їх види.
4. Конституційно-правові відносини: суб'єкти, об'єкти, види.
5. Джерела конституційного права України як галузі права.
6. Відповідальність у конституційному праві: поняття, особливості, основні форми.

З а д а ч і

1. Виконавчий комітет міської ради на своєму засіданні затвердив “Тимчасовий порядок проведення мирних зібрань на території міста”, в якому, зокрема, було передбачено, що ініціатори мирних зібрань повинні оповіщати виконком про їх проведення не пізніше ніж за 10 днів. Прокурор міста опротестував це рішення виконкому на тій підставі, що виконком при затвердженні тимчасового порядку спирався на Указ Президії ВР СРСР “Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР” від 28.07.1988 р. Проте відповідно до ч. 2 ст. 39 Конституції України обмеження в реалізації конституційного права на мирні зібрання мають встановлюватися виключно законом України, а такий закон ще не прийнято. Отже, виконком не може встановлювати нових правил, окрім тих, які передбачені в самій Конституції.

Дайте правову оцінку рішенням виконкому та прокурора міста.

Чи належать акти органів влади колишнього СРСР та УРСР до джерел конституційного права України? Яким чином мають регулюватися конституційно-правові відносини за відсутності відповідного акта конституційного законодавства?

2. Народні депутати подали законопроект, в якому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 5 та інших статей Конституції, зокрема, замість терміна “народ” слід уживати “електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)” у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. Це зніме всі питання, пов'язані з відповідністю норм виборчих законів Конституції України, згідно з якими вибори вважаються такими, що відбулися, якщо в них взяв участь навіть один виборець.

Висловіть Вашу позицію з приводу цього законопроекту. Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, об'єм правосуб'єктності, відносини, в які вступає, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

3. З метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом та Прем'єр-міністром, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова парламенту запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, в якому на період до внесення в установленому порядку змін до Основного Закону буде по-новому виписаний статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції.

Чи є договір джерелом конституційного права України (проаналізуйте Розділ IV Конституції України, Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”, Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів”)?

Список нормативних актів та літератури

Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

Конституційний договір від 08.06.1995 р. // Там же. – 1995. – № 18. – Ст. 133.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2001 від 19.04.2001 р. (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) // Там же. – 2003. – № 28. – Ст. 1379.

Погорілко В., Федоренко В. Поняття, види і структура конституційних норм // Право України. – 2001. – № 11.

Погорілко В., Федоренко В. Джерела конституційного права України: поняття, види і система // Там же. – 2002. – № 3.

Шаповал В. Суб'єкти конституційного права України: постановка проблем теоретичного визначення // Там же. – 2000. – № 8.

Т е м а 2. Теоретичні засади конституції

П л а н

1. Поняття “конституція” та “конституціоналізм”.
2. Сутність конституції.
3. Класифікація конституцій.
4. Мова і стиль конституції.
5. Функції конституції.
6. Юридичні властивості конституції.

З а д а ч і

4. На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Основного Закону

України суддя-доповідач заявив, що “єдиною причиною, що викликає необхідність тлумачення Конституції та законів, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст цього акта був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б”.

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

5. У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував “з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати привабливо оформлений навчальний посібник “Конституція в малюнках”.

Дайте розгорнуту характеристику виховної функції Конституції.

Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір.

Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Речицкий В. Конституционализм. Украинский опыт. – Х.: Фолио, 1998.

Стецюк П.Б. Основы теории конституции та конституціоналізму: Курс лекцій. Ч.1. – Л., 2003.

Тацій В., Тодика Ю. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні / В. Тацій, Ю. Тодика // Право України. – 2001. – № 6.

Тодика Ю.М. Функції Конституції України та її загальна характеристика // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1997. – № 1.

Тодика Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000.

Тодыка Ю.Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества. – Х.: Факт, 2001.

Т е м а 3. Характеристика чинної Конституції України

П л а н

1. Історія українського конституціоналізму.
2. Загальна характеристика Конституції України.
3. Порядок прийняття і внесення змін до Конституції України.
4. Конституційна реформа 2004 р.

З а д а ч і

6. Президент України своїм указом створив Конституційну комісію та поклав на неї завдання підготувати текст нової Конституції України. За результатами обговорення і схвалення цього проекту на розширеному засіданні Конституційної комісії Президент України видав указ про його винесення на всеукраїнський референдум для затвердження, який запропонував провести 1 січня.

Дайте розгорнутий правовий аналіз зазначеного указу глави держави.

Які способи ухвалення конституції є найбільш демократичними та прийнятними?

7. На парламентських слуханнях, присвячених сучасним проблемам українського конституціоналізму, народний депутат Л. заявив, що Конституція України не повною мірою відповідає демократичним стандартам, оскільки:

1) на першому місці стоїть розділ “Загальні засади”, норми якого нікого і ні до чого не зобов’язують, а мають лише декларативний характер;

2) розділ, в якому встановлено права і свободи людини, стоїть на другому, а не на першому місці, що не відповідає ліберально-демократичним конституційним ідеалам;

3) у тексті зафіксовано не всі права і свободи, які відомі сучасній правовій думці, а це значно знижує її регулюючий потенціал;

4) за народом закріплено право на всеукраїнському референдумі затверджувати зміни лише до трьох, а не до усіх її розділів.

Проаналізуйте таку позицію з точки зору змісту Конституції України.

Наскільки обґрунтованими, на Ваш погляд, є висловлені зауваження?

8. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України “Про внесення змін до Конституції України”, яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки Конституційного Суду щодо відповідності цього законопроекту статтям 157, 158 Конституції України отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президента України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов’язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Яким чином має бути вирішений цей спір?

Які засоби охорони Конституції України можуть бути застосовані в цьому випадку?

9. До Верховної Ради України 310 народних депутатів України внесли законопроект про викладення Конституції України в новій редакції. Парламент направив цей проект до Конституційного Суду для отримання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Суддя-доповідач по цій справі на пленарному засіданні Конституційного Суду України запропонував визнати неконституційним цей проект з таких підстав:

по-перше, він передбачає ліквідацію посади Прем’єр-міністра України і підпорядкування уряду безпосередньо главі держави;

по-друге, закріплює виборче право по виборах органів місцевого самоврядування за іноземцями, які на законних під-

ставах постійно проживають на території відповідної місцевої ради.

Крім того, Конституційний Суд України вказав, що перед внесенням названого законопроекту до парламенту не було проведено його всенародного обговорення і всеукраїнського референдуму, на якому народ мав дати згоду на зміну існуючої форми правління з парламентсько-президентської на президентську, оскільки це змінює конституційний лад в Україні, а відповідно до ст. 5 Конституції України назване право належить виключно народу і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Чи підтримали б Ви таку пропозицію судді-доповідача (Ви – суддя Конституційного Суду України)?

Чи може бути прийнятий такий законопроект?

Чим відрізняються за процедурою прийняття проекту нової Конституції України від законопроекту про викладення Конституції України в новій редакції?

10. Політичні партії, які за результатами чергових парламентських виборів не взяли участі в розподілі депутатських мандатів, утворили “Союз політичних партій національного порятунку”, розробили проект нової Конституції України і почали збирати підписи, необхідні для проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, на який планували винести цей проект.

Президент України звернувся через загальнонаціональні телеканали до українського народу і заявив, що він як гарант Конституції ніколи не оголосить такого референдуму, оскільки чинною Конституцією України не передбачено такого порядку ухвалення нового Основного Закону.

Наскільки, на Вашу думку, обґрунтованою є позиція Президента України?

У чому полягає особливий захист Конституції як однієї з її ключових юридичних властивостей?

Список нормативних актів та літератури

Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03.07.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 443.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там же. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2008 від 15.10.2008 р. (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) // Там же. – 2008. – № 80. – Ст. 2701.

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Там же. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. – Х.: Право, 2008.

Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 1.

Слюсаренко А.Г., Томенко Т.В. Історія української Конституції. – К.: Знання, 1993.

Тема 4. Правова охорона Конституції України

П л а н

1. Поняття “правова охорона Конституції України”, система суб’єктів та основні форми охорони.
2. Конституційний контроль як форма правової охорони Конституції України.
3. Президент України та контрольно-наглядові органи публічної влади як суб’єкти правової охорони Конституції України.
4. Недержавні (неурядові) організації та громадяни в механізмі правової охорони Конституції.

Задачі

11. Верховна Рада України прийняла Закон “Про внесення змін до Закону України про Конституційний Суд Укра-

їни”, відповідно до якого Конституційному Суду було заборонено розглядати питання відповідності Конституції України (на конституційність) законів про внесення змін до Конституції України, які вже були прийняті парламентом і набрали чинності, а також законів, прийнятих на референдумі.

Група народних депутатів у кількості 53 осіб подала до Конституційного Суду України конституційне звернення здійснити офіційне тлумачення цього Закону, пояснивши, чи мав право парламент його приймати.

Які повноваження має Конституційний Суд України щодо перевірки на конституційність законів України?

Яке рішення повинен прийняти Конституційний Суд України?

12. На всеукраїнському референдумі був прийнятий Закон України “Про організацію та проведення масових політичних заходів”. Президент України відмовився підписувати і офіційно оприлюднювати цей Закон, оскільки він не відповідає Конституції України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду щодо перевірки на конституційність відмови глави держави від підписання зазначеного Закону.

Охарактеризуйте основні форми правової охорони Конституції Президентом України та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Яке рішення повинен прийняти Конституційний Суд України?

13. Колишній народний депутат України, уважно прочитавши Закон України “Про інформацію”, дійшов висновку, що деякі його статті суперечать Конституції України. У зв’язку з цим він звернувся до Конституційного Суду України з конституційним зверненням, в якому просив визнати відповідні положення Закону України “Про інформацію” неконституційними.

Які існують форми звернення до Конституційного Суду України?

Визначте основні положення можливого рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду

конституційного звернення колишнього народного депутата України.

14. Громадянин України С. оскаржив у Окружному адміністративному суді незаконне, на його думку, рішення районної державної адміністрації, яким порушувалися його конституційні права. Суд відмовив гр. С. в задоволенні його адміністративного позову. Це рішення було оскаржене ним в апеляційному, а потім у касаційному порядку, але залишилося без змін.

Не погодившись з позицією адміністративного суду, гр. С. подав конституційне звернення до Конституційного Суду України, в якому просив Суд дати офіційне тлумачення Закону України, відповідно до якого було прийнято рішення районної державної адміністрації.

Які існують форми правової охорони громадянами Конституції України?

Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційного звернення гр. С.

Список нормативних актів

Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

Регламент Конституційного Суду України: Затв. Рішенням Конституційного Суду України від 05.03.1997 р. // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 20. – Ст. 87.

Рішення Конституційного Суду України № 13-рп/2008 від 26.06.2008 р. (справа про повноваження Конституційного Суду України) // Там же. – 2008. – № 52. – Ст. 1742.

Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2000 від 14.12.2000 р. (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) // Там же. – 2000. – № 51. – Ст. 2226.

Тема 5. Засади конституційного ладу України. Статус державних символів України

П л а н

1. Поняття “конституційний лад України” і його засади. Закріплення засад конституційного ладу України в Основному Законі України.
2. Конституційне закріплення суверенітету українського народу і форми його реалізації.
3. Конституційні засади державного суверенітету України і його гарантії.
4. Конституційний принцип поділу влади і його втілення в державно-правовій практиці України.
5. Конституційний принцип верховенства права.
6. Конституційні засади політичної системи України.
7. Конституційні засади економічної системи України.
8. Правовий статус мов в Україні.
9. Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України. Статус міжнародних договорів у правовій системі України.
10. Статус державних символів України.

З а д а ч і

15. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 43 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що “хоча в ч.1 ст. 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у ч. 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як записано в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права”. На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

16. До Окружного адміністративного суду надійшов адміністративний позов про визнання незаконним рішення районної державної адміністрації, яким було затверджено Перелік вулиць та майданів, на яких забороняється проводити мітинги. Розглядаючи цей позов, суддя П. дійшов висновку, що рішення районної державної адміністрації, яке оскаржується, є неправовим. Враховуючи, що ст. 8 Конституції України закріпила принцип верховенства права, суддя П. виніс постанову про задоволення адміністративного позову й визнав рішення районної державної адміністрації неправовим. Аргументуючи своє рішення в мотивувальній частині постанови суду, П. навів цілу низку визначень поняття “право” відомих філософів й правознавців, які, на його думку, підтверджують неправовий характер рішення, що оскаржувалося.

Дайте кваліфікований аналіз описаній вище ситуації.

17. На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

*Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата.
Про які органи влади може йти мова?*

18. Міська рада 6 березня цього року ухвалила рішення “Про російську мову в м. В.”, яким встановила: “Визнати російську мову в м. В. регіональною мовою в значенні Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”. Пунктом 2 цього рішення передбачено, що міська рада, її виконавчі ор-

гани у своїй роботі та в офіційних документах, повідомленнях, оголошеннях разом з українською використовують російську мову.

Чи відповідає рішення міської ради Конституції України?

19. Громадянин України П. виїхав за службовим відрядженням до Польщі 22 вересня 2007 р. Через тиждень він повернувся до України. Бажаючи взяти участь у дострокових виборах народних депутатів України, він вирішив перевірити, чи внесено його прізвище до списку виборців. Однак прийшовши на виборчу дільницю, П. дізнався, що його виключили із виборчого списку на підставі даних Державної прикордонної служби як такого, що виїхав за межі України і не повернувся в Україну за 3 дні до дати виборів. З огляду на ці обставини П. вирішив, що дільнична виборча комісія грубо порушила його конституційне право на участь у виборах. Того ж дня він звернувся до районного суду із відповідним позовом. Суддя Н. невідкладно розглянув позов П. і, керуючись принципом верховенства права, а також прямою дією норм Конституції, виніс постанову, відповідно до якої дії дільничної виборчої комісії були визнані неконституційними, а П. мав бути поновлений у виборчому списку.

Розкрийте зміст поняття “верховенство права” як основи конституційного ладу України.

Наскільки конституційним є рішення суду?

20 У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. закріплено, що Україна в майбутньому проголошує намір стати нейтральною й позаблоковою державою.

На підставі цього Перспективна партія України заявляє, що ставити питання про вступ України до військово-політичного блоку можна лише після внесення змін до Декларації про державний суверенітет України.

Чи може на сьогодні Україна приєднатися до договору про членство в міжнародній організації колективної безпеки?

Чи можна вважати Декларацію про державний суверенітет України чинним правовим актом, обов’язковим для загального виконання?

Список нормативних актів та літератури

Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35-37. – Ст. 446.

Про внесення змін до Закону України “Про вибори народних депутатів України”: Закон України від 07.07.2005 р. // Там же. – 2005. – № 38-39. – Ст. 449.

Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. (справа про призначення судом більш м’якого покарання) // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/1999 від 14.12.1999 р. (справа про застосування української мови) // Там же. – 2000. – № 4. – Ст. 125.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин // Там же. – 2006. – № 50. – Ст. 3381.

Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. – Х.: Право, 2008.

Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України // Право України. – 1998. – № 1.

Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4.

Кушніренко О.Г. Проблеми захисту основ конституційного ладу України // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1995.

Лукаш С. Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу // Віче. – 1997. – № 7.

Ткаченко Є.В. Поняття державної мови // Підприємство, госп-во, право. – 2006. – № 8.

Тема 6. Конституційно-правові засади територіального устрою України

П л а н

1. Поняття “територіальний устрій України”.
2. Унітаризм і його відмінність від федералізму.
3. Система адміністративно-територіального устрою України.
4. Особливості конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим.
5. Загальна характеристика Конституції Автономної Республіки Крим.

З а д а ч і

21. Народні депутати подали проект Закону “Про внесення змін до Конституції України”, відповідно до якого передбачалося перейменування України з унітарної на федеративну державу. У пояснювальній записці автори законопроекту зазначили, що такі зміни цілком відповідають логіці і змісту чинної Конституції України, яка передбачає, що в складі України існує Автономна Республіка Крим. При цьому вони посилалися на те, що автономія має всі ознаки державності: свою територію, законодавство, Конституцію, парламент, уряд, столицю тощо. Вони вважали, що Автономна Республіка Крим є за своїм змістом суб’єктом федерації, а зовсім не територіальною автономією.

Дайте відповіді на наступні питання.

1. Що являє собою унітарна держава і в чому її відмінність від федерації?
2. Чи може виникнути федерація внаслідок союзу суверенної держави з несуперечною?
3. Які форми автономії Ви знаєте?
Зробіть конституційно-правовий аналіз законопроекту та його обґрунтування.

22. Ленінська районна у місті К. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у

складі міста К. Ленінського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення, після завершення повноважень діючих районних рад, цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Ленінської районної ради до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референдуму. Наведіть і обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

23. Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища рішення ради було схвалено.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України внесено зміни до Реєстру населених пунктів України.

Як компетентний студент-юрист прокоментуйте ці рішення.

С п и с о к н о р м а т и в н и х а к т і в т а л і т е р а т у р и

Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999 р. – № 11. – Ст. 79.

Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р. (справа про адміністративно-територіальний устрій) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 29. – Ст. 1327.

Заєць І. Обласний поділ в Україні: етапи та тенденції розвитку // Право України. – 1999. – № 9.

Кушниренко А.Г. Проблемы административно-территориального устройства Украины в условиях формирования

ния правового государства // Пробл. законности. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1993. – Вып. 28.

Новик В. Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентів України. – 2004. – № 2.

Ткачук П. Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою // Право України. – 1998. – № 9.

Т е м а 7. Конституційні засади громадянського суспільства

П л а н

1. Конституційно-правові засади взаємовідносин держави і громадянського суспільства в Україні.

2. Інститути громадянського суспільства: поняття, види, особливості конституційно-правової регламентації.

3. Поняття та види об'єднань громадян.

4. Конституційно-правовий статус громадських організацій: порядок створення, права, обов'язки, відповідальність, підстави та порядок припинення діяльності.

5. Конституційно-правовий статус політичних партій: порядок створення, права, обов'язки, відповідальність, підстави та порядок припинення діяльності.

З а д а ч і

24. Засновники обласної організації Партії нових комуністів звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії обласного управління юстиції, зазначаючи, що постановою колегії цього управління в Реєстрі об'єднань громадян анульовано запис про реєстрацію цієї організації, а наказом начальника управління юстиції скасовано рішення управління про реєстрацію згаданої організації і зобов'язано відділ реєстрації об'єднань громадян офіційно повідомити в засобах масової інформації про це рішення. На підставі названих вище рішень

представники обласної партійної організації були виключені зі складу окружної та дільничних виборчих комісій.

Обидва наведені документи мотивовані тим, що мають відношення до юридичної особи і не можуть бути предметом оскарження як документи внутрішньоорганізаційної діяльності управління юстиції. Рішення про заборону чи припинення діяльності обласної організації політичної партії обласне управління юстиції не приймало. Крім того, до уваги бралось рішення сесії Львівської обласної ради про підтримку вимог громадян, політичних партій та громадських організацій Львівщини щодо заборони діяльності в Україні комуністичних організацій.

Яке рішення має прийняти суд?

25. Міністерство юстиції України звернулося до суду із заявою про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії “Добра” на тій підставі, що протягом 6 місяців з дня реєстрації нею створені й зареєстровані у встановленому законом порядку обласні організації лише у 13 областях України та міська у м. Київ, однак не створено республіканської партійної організації в Автономній Республіці Крим, а також не в усіх згаданих областях створено відповідні партійні організації районного рівня. Крім того, виявилось, що фактично членами цієї політичної партії є лише тисяча громадян України.

Вкажіть підстави та порядок анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії.

Яким має бути рішення суду в цій справі?

26. До Міністерства юстиції України надійшла заява про реєстрацію політичної партії “За чистий Крим”. Розглянувши подані документи, Мін'юст відмовив у реєстрації такої партії, оскільки принципи її організації, закріплені у статуті, суперечать закону. Зауваження стосувалися тих статутних положень, якими передбачалося, що лідер партії, обраний на установчому з'їзді, обіймає цю посаду довічно, а також те, що керівники обласних організацій партії призначаються та звільняються лідером партії одноособово.

Дайте правову оцінку діям Міністерства юстиції.

27. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням заборонив Держмитслужбі здійснити митне оформлення вантажного автомобіля “Фольксваген транспортер”, виготовленого у 1980 р., що передавався як гуманітарна допомога районній громадській організації “Зоряний Фонд”, мотивуючи це тим, що об’єднанням громадян забороняється прямо або опосередковано одержувати кошти та інше майно від іноземних держав і організацій, міжнародних організацій, іноземних громадян та осіб без громадянства.

Розкрийте механізм правового регулювання фінансування громадських організацій.

Дайте правову оцінку розпорядженню КМУ.

28. На позачерговому з’їзді партії “Українська інтелігенція” ухвалено рішення про звільнення від обов’язків голови партії міністра національної безпеки С.

Це рішення С. оскаржив у районному суді, аргументуючи свої вимоги тим, що з’їзд був нелегітимним, оскільки в його проведенні не брали участі представники шести регіональних організацій, що є грубим порушенням ст. 6 Статуту партії. Ці факти підтвердилися в ході судового розгляду справи. Суд виніс постанову: визнати рішення з’їзду незаконним та поновити С. на посаді голови партії.

На яких конституційно-правових засадах будуються взаємовідносини політичних партій і держави?

Дайте правову оцінку постанові суду.

Список нормативних актів та літератури

Про об’єднання громадян: Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

Про політичні партії в Україні: Закон України // Там же. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

Про благодійництво та благодійницькі організації: Закон України від 16.09.1997 р. // Там же. – 1997. – № 46. – Ст. 292.

Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. // Там же. – 1997. – № 52. – Ст. 312.

Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2007 від 16.10.2007 р. (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 80. – Ст. 2980.

Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2007 від 12.06.2007 р. (справа про утворення політичних партій в Україні) // Там же. – 2007. – № 54. – Ст. 2183.

Анішук В. Форми правового забезпечення діяльності політичних партій в Україні // Право України. – 2000. – № 2. – С.95.

Перегуда Є. До проблеми законодавчої регламентації багатопартійності в Україні // Там же. – 2001. – № 4.

Слїнько Т.М., Кушніренко О.Г. Конституційно-правовий статус об’єднань громадян в Україні. – Х.: Арсис, 1998.

Тема 8. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації

П л а н

1. Інформація як об’єкт конституційних правовідносин. Законодавство про інформацію.
2. Доступ до інформації. Інформаційний запит.
3. Засади правового статусу друкованих засобів масової інформації в Україні.
4. Засади правового статусу аудіовізуальних засобів масової інформації.

З а д а ч і

29. До Державної податкової адміністрації України громадська організація направила інформаційний запит, в якому вимагала на підставі Конституції України та Закону України “Про інформацію” надати їй інформацію про: 1) кількість звернень громадян із запитами щодо отримання інформації про себе; 2) кількість задоволених звернень про отримання громадянами інформації про себе; 3) кількість і підста-

ви відмов у наданні громадянам інформації про себе; копії рішень про відмову; 4) кількість проведених перевірок суб'єктів підприємницької діяльності.

Державна податкова адміністрація запит частково задовольнила, тобто відповіла на перше, друге та третє запитання. А щодо відомостей про кількість проведених перевірок суб'єктів підприємницької діяльності ДПА відмовила у наданні такої інформації, обґрунтовуючи свій вчинок тим, що згідно із ч. 7 ст. 37 Закону України “Про інформацію” не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі інформацію, що не підлягає розголошенню відповідно до інших законодавчих або нормативних актів.

Чи є відмова ДПА в наданні інформації обґрунтованою (правомірною)?

Протягом якого терміну органи державної влади і місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи повинні повідомляти про можливість задоволення запиту та давати відповідь на інформаційний запит? Чи може право на інформацію бути обмежене законами або іншими нормативно-правовими актами?

30. Громадянин К. звернувся до головного лікаря психіатричного диспансеру з проханням надати інформацію щодо взяття його на психіатричний облік. Головний лікар відмовив йому в наданні інформації, посилаючись на збереження лікарської таємниці. Дії головного лікаря К. оскаржив до суду, однак суд відмовив йому, визнавши дії головного лікаря правомірними.

Чи правомірне рішення суду? Чи має право громадянин К. отримати інформацію про себе? За допомогою яких правових засобів можна забезпечити реалізацію зазначеного права?

31. Громадянин П., маючи багато зареєстрованих виборців, звернувся до обласного управління внутрішніх справ з інформаційним запитом, у якому він просив відповідні служби УВС надати йому інформацію про кількість світлофорів, що виходять із ладу на вулицях обласного центру протягом

року. У запиті він зазначив, що це йому необхідно для того, щоб вирішити, наскільки актуальним є вдосконалення стандартної конструкції світлофора.

Якою має бути відповідь обласного управління внутрішніх справ?

32. Правозахисна група в 1999 р. направила інформаційний запит до державного комітету з проханням надати їй список всіх зареєстрованих в Україні релігійних конфесій.

Такий список був наданий. Після цього правозахисна група опублікувала таблицю із списком у своєму бюлетені. На цій підставі голову правозахисної групи М. викликали в прокуратуру міста для пояснень із приводу несанкціонованої публікації службової інформації.

Дайте правову оцінку діям правозахисної групи та прокуратури.

В яких випадках офіційний документ, наданий за інформаційним запитом органом виконавчої влади, може бути опублікований без додаткового дозволу?

33. Власник київського ресторану “Міланська піца” після проходження стажування в кількох ресторанах Італії розробив свій авторський рецепт піци, який протягом тривалого часу використовував у своєму закладі. Кухар ресторану М. виготовлявав піцу за вказаним рецептом. Проте через деякий час він звільнився з роботи, відкрив власну піцерію і почав виготовляти піцу за цим же рецептом.

Власник ресторану “Міланська піца” звернувся до суду з позовом до М., в якому просив суд заборонити М. використовувати у своїй піцерії його авторський рецепт піци. Свої позовні вимоги він обґрунтовував тим, що рецепт піци є його конфіденційною інформацією, яку було доведено до відома М. виключно у зв'язку з виконанням ним його професійних обов'язків у ресторані “Міланська піца”, а отже, без дозволу власника вона не може використовуватися жодним іншим суб'єктом ні в якому закладі харчування.

Які існують види інформації залежно від режиму доступу до неї?

Яким чином власники інформації визначають порядок її використання?

Яке рішення має прийняти суд?

Список нормативних актів та літератури

Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення в Україні: Закон України від 18.07.1997 р. // Там же. – 1997. – № 45. – Ст. 284.

Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 р. // Там же. – 1997. – № 49. – Ст. 299; 1998. – № 45. – Ст. 271.

Про державну підтримку засобів масової інформації та спеціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 р. // Там же. – 1997. – № 50. – Ст. 302.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. // Там же. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Рішення Конституційного Суду України № 5-зп від 30.10.1997 р. (справа К.Г. Устименка) // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 46. – Ст. 126.

Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2003 від 10.04.2003 р. (справа про поширення відомостей) // Там же. – 2003. – № 17. – Ст. 790.

Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

Про державну таємницю: Закон України у ред. від 21.09.1999 р. // Там же. – 1999. – № 49. – Ст. 428.

Нестеренко О.В. Проблеми конституційно-правового регулювання права на інформацію в Україні // Пробл. законності. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2005. – Вип. 75.

Нестеренко О.В. Підстави обмеження права на доступ до інформації // Там же. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – Вип. 86. – С. 49-55.

Слинько Т.Н. Правовые проблемы регулирования информационных отношений в Украине // Пробл. законности. – 1996. – Х.: Нац. юрид. акад. Украины, 1996. – Вип. 31.

Слинько Т.М., Кушніренко О.Г. Інформаційна безпека як принцип дотримання основ конституційного ладу // Там же. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1998. – Вип. 33.

Тема 11. Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні

П л а н

1. Конституційно-правовий статус особи і його елементи. Види правового статусу особи.
2. Конституційні принципи правового статусу громадян України.
3. Походження конституційних прав і свобод. Покоління прав людини.
4. Класифікація прав і свобод людини і громадянина.
5. Обмеження прав і свобод особи: конституційно-правовий аспект.

Задачі

34. Верховна Рада України 24.09.1997 р. ухвалила Закон України “Про вибори народних депутатів України”, окремі положення якого врегульовували особливості реалізації виборчого права для певних категорій громадян України. Зокрема, встановлювалося, що “здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, на час перебування в цих місцях”.

Дайте конституційно-правову оцінку таким законодавчим новелам.

Розкрийте зміст категорії “обмеження конституційних прав”. У чому полягає її відмінність від “обмеження в реалізації конституційних прав”?

35. На засіданні профспілки заводу “Поршень” прийнято рішення про проведення 01.02.2008 р. страйку, про що повідомили директора заводу І. Останній за допомогою служби охорони розігнав страйкуючих, а організаторів звільнив за прогул. Серед них був лідер профспілки П.

До районного суду П. звернувся із позовом про визнання дій І. незаконними та про поновлення його на роботі. Однак районний суд відмовив у задоволенні позову. Апеляційний суд, розглянувши 15.04.2008 р. скаргу П., підтвердив рішення районного суду.

Свої права П. вирішив захистити в Європейському суді з прав людини. З цією метою 17.12.2008 р. він звернувся до Європейського суду. Однак через декілька місяців йому надійшла відповідь із суду про неприйняття заяви.

Якими могли бути причини відмови Європейського суду у прийнятті заяви?

Які міжнародно-правові механізми захисту прав людини Вам відомі?

Яку юридичну силу у внутрішньому праві України мають рішення Європейського суду з прав людини?

36. Громадянин України В. звернувся до адміністративного суду з позовом до центру зайнятості, який тривалий час через відсутність вакантних місць на ринку праці не міг задовольнити передбачене Конституцією України право громадян на працю.

На думку позивача, усі права і свободи людини і громадянина є невідчужуваними та непорушними (ст. 22 КУ), а звернення до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод гарантується безпосередньо самим Основним Законом.

Яким, на Ваш погляд, має бути рішення суду?

Розкрийте правову природу соціально-економічних прав і свобод та їх відмінність від прав першого покоління?

37. Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1

ст. 199 СК України, згідно з якою “якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв’язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов’язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу”, покладає на нього додатковий обов’язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов’язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

38. До Верховної Ради України було подано проект щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: “Держава зобов’язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, задіяти усі наявні ресурси і використати можливості для того, щоб поступово забезпечити повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними способами”.

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

39. Після прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких декретів Кабінету Міністрів України з питань валютного регулювання”, яким скасовано обов’язковий продаж валютних надходжень і відповідальність юридичних осіб, управління Національного банку України продовжували накладати штрафи на юридичних осіб за несвоєчасний продаж надходжень в іноземній валюті, що мало місце до набрання чинності зазначеним вище Законом.

Підприємство “Іскра”, до якого були застосовані вказані санкції управління НБУ, звернулося до суду, оскільки вважало, що такі дії управління НБУ суперечать положенням ст. 58 Конституції України про зворотню дію законів у випадках, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність. На думку позивача, це конституційне положення має поширюватися і на юридичних осіб.

Чи поширюється дія Розділу II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина” Конституції України на юридичних осіб приватного права? Що означає термін “кожен”? Відповідь аргументуйте.

40. Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід’ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

Список нормативних актів та літератури

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від

23.02.2006 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26.02.1998 р. (справа про вибори народних депутатів України) // Там же. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1999 від 09.02.1999 р. (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) // Там же. – 1999. – № 7. – Ст. 160.

Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2001 від 30.05.2001 р. (справа про відповідальність юридичних осіб) // Там же. – 2001. – № 24. – Ст. 1076.

Загальна декларація прав людини. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права // Права людини. Міжнародні договори України. – К., 1992.

Барабаш Ю. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності // Право України. – 2009. – № 4.

Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини) // Там же. – 2001. – № 1.

Князєв В. Поняття та елементи конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні // Там же. – 1998. – № 12.

Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини і громадянина. – Х.: Факт, 2001.

Рабінович П.М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект) // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1996. – № 6.

Славська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму // Право України. – 2001. – № 9.

Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – К.: Ін Юре, 2004.

Тема 13. Громадянство України

П л а н

1. Поняття “громадянство України”. Категорії осіб, які є громадянами України.
2. Принципи громадянства.
3. Підстави набуття громадянства України. Умови прийняття до громадянства України.
4. Підстави припинення громадянства України. Умови втрати громадянства України.
5. Процедури з питань громадянства України.
6. Компетенція органів державної влади по вирішенню питань громадянства.

Задачі

41. Міжнародний кримінальний суд в Гаазі звернувся до офіційної влади України з вимогою передати громадянина України Д. цій установі для проведення розслідування у справі масових вбивств на території Польщі у роки Другої світової війни. У матеріалах запиту наводяться неспростовні докази того, що громадянин України Д. у часи подій, що згадуються, брав активну участь у каральних операціях та здійснював геноцид. Народний депутат Ф. як представник парламентської опозиції вніс пропозицію про позбавлення Д. громадянства України і видачу Міжнародному суду. Заступник Голови Верховної Ради України як головуючий на пленарному засіданні того ж дня вніс це питання до порядку денного і поставив на голосування. Парламент повністю підтримав пропозиції депутата Ф., прийняв відповідну постанову, яку направив для виконання до Міністерства внутрішніх справ і Міністерства закордонних справ.

Дайте правовий аналіз ситуації.

Яким має бути рішення щодо Д.?

42. Громадянка Канади Т., батьки якої до 1939 р. постійно проживали у Львові і вимушено емігрували до США, взяла шлюб з громадянином України, який припинився вна-

слідок його смерті на другому році подружнього життя, звернулася до Президента України з проханням прискорити процедуру прийняття її до громадянства України, обґрунтовуючи це своїми особливими заслугами перед Україною, зокрема, допомогою при будівництві української бібліотеки в Мексиці.

Підготуйте відповідь на звернення з розгорнутим аналізом законодавства.

43. Громадянин України К., який подав документи на вихід з громадянства України з наміром набуття громадянства Російської Федерації і під час відпочинку в Туреччині був затриманий за підозрою в торгівлі наркотичними засобами, звернувся до консульства України в Туреччині з проханням про допомогу. Відмова у допомозі з боку консульської установи України обґрунтовувалася втратою правових зв'язків гр. К. з Україною внаслідок підготовки документів щодо набуття ним громадянства Російської Федерації. Однак дипломатичний представник РФ у Туреччині також відмовив у допомозі гр. К., вказуючи, що подібні дії завдали значної шкоди авторитету та іміджу його держави.

Дайте правову оцінку діям дипломатичних і консульських установ обох держав.

У яких випадках держава може відмовитися від надання допомоги своїм громадянам?

44. Консул України у м. Будапешт звернувся до Голови СБУ з інформацією про те, що громадянин України Т. вже більше десяти років постійно проживає в Угорщині і втратив усілякі зв'язки з Україною. При цьому він влаштувався на роботу в органах місцевої влади, а також на громадських засадах виконує обов'язки головного тренера збірної Угорщини з футболу, отримуючи при цьому заробітну плату. Консул вважає, що за таких обставин компетентні органи влади мають прийняти рішення про втрату Т. громадянства України.

Чи є підстави для припинення у Т. громадянства України?

Дайте обґрунтовану відповідь та розгорнутий правовий аналіз ситуації.

45. Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради відповідно до вимог Закону України “Про статус депутатів місцевих рад” і не мала наміру змінювати громадянство України. У зв’язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

46. Безробітний громадянин України, колишній військовослужбовець, К. через скрутне матеріальне становище прийняв пропозицію сепаратистського угруповання “Ета” щодо участі в поваленні конституційного ладу Іспанії із застосуванням засобів озброєння. З огляду на протиправну діяльність К. був оголошений у розшук Інтерполом. Через певний час К. повернувся в Україну і був затриманий співробітниками ГУБОЗ у м. Київ. Начальник ГУБОЗ звернувся до керівника Комісії при Президенті України з питань громадянства про вирішення питання щодо втрати К. громадянства України.

Яким чином має бути вирішене питання про подальше перебування К. у громадянстві України?

Список нормативних актів та літератури

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Положення про Комісію при Президенті України з питань громадянства: Затв. Указом Президента України №215/2001 від 27.03.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 2001. – №13. – Ст. 533.

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень: Затв. Указом Президента України № 215/2001 від 27.03.2001 р. // Там же. – 2006 р. – № 26. – Ст. 1875.

Висновок Конституційного Суду України № 3-в/2001 від 11.07.2001 р. (справа про Римський Статут) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 28. – Ст. 1267.

Лотюк О. Принципи громадянства України відповідно до Конституції України // Право України. – 1998. – № 7.

Мелащенко В. Принципи громадянства України // Там же. – 1992. – № 7.

Тодыка Ю.Н. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект. – Х.: Факт, 2002.

Тема 14. Зміст конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні

П л а н

1. Основні особисті права і свободи людини і громадянина і їх загальна характеристика.
2. Основні політичні права і свободи громадян України.
3. Основні економічні, соціальні, екологічні і культурні права людини і громадянина.
4. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.
5. Конституційні обов’язки людини і громадянина в Україні.

Задачі

47. За участь у студентському страйку студента І. викликали до деканату для дачі пояснення. Його запитали, чи є він членом політичної партії “Салют”. Студент відмовився відповідати, мотивуючи тим, що вказана партія офіційно зареєстрована, а тому не належить до організацій антиконституційного спрямування. Тоді декан пояснив, що студента попросили відповісти на запитання виключно з метою складання офіційної звітності на підставі єдиних форм, затверджених у навчальному закладі. Він показав студентові бланк, в якому дійсно була графа про партійну належність студентів.

Ваш коментар. Дайте відповідь на наступні питання.

1. Чи припустимо з точки зору конституційних прав таке запитання декана?

2. Чи правомірна така форма звітності?

3. Чи можлива участь студента у страйку без дозволу деканату?

48. Студенти Педагогічного університету після закриття за ініціативою місцевої влади єдиної у місті наукової бібліотеки і комп'ютерного кафе звернулися до місцевого суду з позовом про захист належного їм права на спілкування та повноцінний інтелектуальний розвиток. Суддя П. відмовилася прийняти позов, мотивуючи свої дії тим, що Конституція України не передбачає права на спілкування і повноцінний інтелектуальний розвиток громадян України.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Свою відповідь обґрунтуйте, посилаючись на нормативні положення.

49. Випускник Інституту фізкультури (в якому не було військової кафедри) І., отримавши після закінчення ВНЗ направлення до сільської школи (у Харківському р-ні) вчителем фізкультури, 1 вересня за усною домовленістю із директором школи до роботи не приступив. Щоб не мати проблем з військкоматом, він, за порадою знайомого, неофіційно пішов працювати в одну із комерційних структур Харкова, заробітну плату отримував у “конверті”. Проте, незважаючи на неодноразові прохання дружини, відмовився надавати матеріальну допомогу на виховання їх сина.

Чи порушив І. законодавство України? Якщо так, то які саме конституційні обов'язки ним не виконані?

50. Отримавши розлучення зі своїм чоловіком, жінка м. Харків П. вирішила виїхати разом із сином на постійне місце проживання до Франції, в якій їй було запропоновано роботу програміста в одній із фірм. Коли вона займалася оформленням документів на виїзд із України, то дізналася, що не може без згоди колишнього чоловіка забрати із собою до Франції сина, якому виповнилося вісім років. Тоді, за порадою адвоката, вона звернулася в місцевий суд Харкова із заявою, в якій просила суд дозволити забрати із собою за кордон сина. Своє прохання вона мотивувала тим, що в Харкові

працює не за спеціальністю, отримує дуже низьку зарплату, а останнім часом у зв'язку з фінансовою і економічною ситуацією в Україні взагалі може втратити роботу. Нову ж роботу знайти важко. Залишаючись в Україні, вона не в змозі реалізувати положення ст. 48 Конституції України, згідно з яким кожна людина має право на гідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Вона також заявила, що без сина поїхати не зможе, а тому порушується її право вільно залишати територію України, закріплене у ст. 33 Конституції України.

Суд, посилаючись на ст. 48 Основного Закону, виніс рішення, яким задовольнив заяву позивача.

Дайте правовий аналіз рішення суду та відповідь на наступні питання.

1. Чи може суд у випадку, коли відсутній механізм реалізації відповідного конституційного права, посылатися на норму Конституції безпосередньо?

2. Що являє собою конституційно-правовий механізм реалізації основних прав і свобод громадян?

3. Наявність яких конституційних гарантій дозволяє гр. П. реалізувати свої права?

51. У договорі найму житла між комунальним підприємством ЖЕК-1 і власником квартири є такі пункти:

“п. 1.3.1. ЖЕК-1 має право на вхід до займаного житла для огляду житлових та нежитлових приміщень.

п. 1.4.2. ЖЕК-1 має право під час аварійних ситуацій проникати у житлові приміщення (квартири) у разі відсутності господаря або членів його сім'ї”.

Дайте правовий коментар вказаним пунктам договору.

Чи відповідають зазначені пункти договору Конституції?

Список нормативних актів та літератури

Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р.// Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 31.01.1992 р. // Там же. – 1992. – № 18. – Ст. 237.

Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. // Зб. Постанов Пленуму Верхов. Суду України (1972-2009). – Х.: Вапнярчук Н.М., 2009. – С. 304-310.

Бородін М. Конституційне право громадянина на звернення до суду за захистом своїх прав // Право України. – 2000. – № 8.

Букач В. Зміст конституційних політичних прав і свобод громадян // Там же. – 2001. – № 9.

Кононенко О. Проблеми реалізації конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації // Там же. – 1998. – № 2.

Кушніренко О., Мацокін В. Роль місцевих органів влади у забезпеченні права громадян на достатній життєвий рівень // Там же. – 1999. – № 1.

Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина. – Х.: Факт, 2001.

Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики. – Х.: Вапнярчук Н.М., 2006.

Речицький В. Громадянські права як юридичний засіб протидії державній владі // Укр. право. – 1995. – № 1-2.

Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами. – Х.: Одиссей, 2005.

Тема 17. Правовий статус іноземців і біженців в Україні

П л а н

1. Поняття “іноземець” та “особа без громадянства”. Категорії іноземців і особливості їх правового статусу.

2. Принципи правового статусу іноземців.
3. Основні права, свободи та обов'язки іноземців.
4. Особливості юридичної відповідальності іноземців в Україні.
5. Поняття “біженці” та особливості їх правового статусу.

Задачі

52. Учений із В'єтнаму Н. взяв участь у конференції, що проходила у Київському університеті. Після зробленого науковцем блискучого виступу ректор університету запросив його для читання лекцій студентам із проблематики, якою займається Н. Останній погодився на пропозиції і попросив узгодити це питання із керівництвом в'єтнамської наукової установи, в якій працює. Через тиждень Н. звернувся до адміністрації готелю, в якому мешкав, з проханням продовжити термін проживання. Адміністрація готелю відмовила йому, пославшись на те, що у Н. відсутні законні підстави для перебування в Україні, оскільки закінчився строк його візи. Учений заперечив, зауваживши, що продовжує перебувати в Україні на законних підставах, і продемонстрував копію листа ректора університету до керівника наукової установи, в якій він працює, із пропозицією прочитати курс лекцій в університеті.

Які документи дають право перебувати на території України на законних підставах?

Чи є законні підстави для продовження перебування Н. на території України?

Відповідь аргументуйте.

53. Громадянин Німеччини Д. знаходився на лікуванні в одному з санаторіїв Криму. Через декілька днів він, пославшись на низький рівень обслуговування, виїхав із санаторію і вирішив помандрувати територією півострова. Коли Д. намагався на власному авто в'їхати на територію м. Севастополь, його зупинив співробітник міського відділу ДАІ. Останній пояснив Д., що той, відповідно до чинного законодавства, не має права в'їзжати на територію міста, оскільки на цій території діє особливий правовий режим, який передбачає заборону перебування в місті іно-

земців без дозволу компетентних органів влади. Крім того, співробітник ДАІ вилучив у Д. паспорт, пояснивши свої дії тим, що Д. порушив порядок перебування іноземців на території України. Документ був переданий начальнику міського відділу ДАІ. Останній анулював візу Д. і виніс припис про необхідність залишення Д. території України протягом 24 годин.

Який порядок пересування територією України для іноземців, що перебувають в Україні на законних підставах?

Дайте правову оцінку діям та рішенням співробітників ДАІ.

54. Керуючи автомобілем у нетверезому стані, громадянин Туреччини допустив зіткнення з іншим автомобілем. Злякавшись наслідків, він незабаром спробував повернутися до своєї батьківщини, але виїхати з України не зміг, оскільки на кордоні посадові особи прикордонної служби повідомили йому, що стосовно нього порушено кримінальну справу. Іноземець здивувався і заявив, що матеріальну шкоду ним було відшкодовано, а потерпілі до нього претензій не мають.

Що може бути підставою для відмови у виїзді іноземного громадянина за межі України?

Кого з іноземних громадян не можна притягнути до кримінальної відповідальності?

55. Сім'я М. з Нагорного Карабаху, яка складається з п'ятьох осіб, бажала отримати статус біженців в Україні. З цією метою, перетинаючи державний кордон України, вони подали відповідну заяву. Аргументація була наступна. М. на початку року взяв у борг у начальника місцевої міліції Л. велику суму грошей. Однак через високий рівень безробіття не зміг влаштуватися на роботу і заробити достатню суму грошей для повернення боргу. Л. почав погрожувати М. розправою. У зв'язку з цим М. вважав, що його побоювання за своє життя і життя членів сім'ї цілком обґрунтовані.

Офіцер державної прикордонної служби, ознайомившись із заявами, не став їх навіть реєструвати і повернув усі заяви М.

Проаналізуйте підстави надання статусу біженця.

Наскільки правомірною є відмова офіцера державної прикордонної служби?

Відповідь аргументуйте.

56. Сім'я із Канади Н. перебувала в туристичній поїздки в м. Київ. Оскільки подорож була тривалою, подружжя Н. вирішило віддати своїх двох неповнолітніх дітей на навчання до однієї із спеціалізованих київських середніх шкіл із вивченням дисциплін англійською мовою, щоб останні витрачали свій час із користю. Директор школи погодилася на прохання Н. Під час чергової перевірки навчального закладу інспектор районного управління освіти звернув увагу директора школи на неприпустимість навчання цих дітей у школі. Директор у свою чергу зауважила, що вона правильно вчинила, оскільки сім'я Н. перебуває в Україні на законних підставах, а отже, має усі права, що і громадяни України.

Які соціально-економічні права мають іноземці в Україні?

Наскільки правомірним було рішення директора школи?

Список нормативних актів та літератури

Про біженців: Закон України від 21.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 250.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 04.02.1994 р. // Там же. – 1994. – № 23. – Ст. 161.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Там же. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Зарубей В. Правове регулювання перебування іноземців та біженців в Україні // Там же. – 1999. – № 8.

Ковалишин І. Поняття біженець: критерії визначення в законодавстві України // Право України. – 1999. – № 11.

Тодыка Ю.Н. Конституційно-правовий статус іноземців та беженців в Україні. – Х.: Факт, 1999.

Чехович С. Інститут права притулку як конституційно-правова гарантія захисту прав людини // Право України. – 2000. – № 4.

Тема 18. Референдум як форма безпосередньої демократії

П л а н

1. Форми безпосередньої демократії в Україні і їх закріплення в конституційному законодавстві.
2. Поняття та види референдумів в Україні, законодавство про референдуми.
3. Предмет всеукраїнського та місцевих референдумів.
4. Порядок призначення референдумів, підготовка їх проведення.
5. Порядок голосування і визначення результатів референдумів.
6. Юридичні наслідки проведення референдумів.

Задачі

57. Президент України 15.01.2000 р. видав Указ “Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою”, яким передбачалося проведення референдуму 16.04.2000 р. На нього, зокрема, пропонувалося винести питання: 1. “Чи згодні Ви з необхідністю обмеження депутатської недоторканності народних депутатів України і вилученням у зв’язку з цим ч. 3 ст. 80 Конституції України: “Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані?”” 2. “Чи згодні Ви із зменшенням загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 і пов’язаною з цим заміною у ч. 1 ст. 76 Конституції України слів “чотириста п’ятдесят” на слово “триста”, а також внесенням відповідних змін до виборчого законодавства ?” Результати голосування були позитивними: 89 % виборців по першому питанню проголосувало “за”, а 89,91 % – по другому.

Однак Верховна Рада України відмовилася вносити відповідні зміни до Конституції, посилаючись на те, що порушено порядок внесення змін і доповнень до Основного Закону.

Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі? Чи мав право Президент України призначити референдум із вказаних питань? Яку юридичну

силу мають рішення, прийняті на референдумі 16.04.2000 р.? Наскільки правомірними були дії Верховної Ради України?

58. Верховна Рада Автономної Республіки Крим ухвалила постанову “Про призначення республіканського референдуму за ініціативою громадян України, які постійно проживають в Автономній Республіці Крим”. Цим рішенням було призначено проведення республіканського референдуму за ініціативою громадян України, які постійно проживають в АРК, із винесенням наступного питання: “Чи підтримуєте Ви надання російській мові статусу державної мови на території Автономної Республіки Крим?”. Крім того, у цій постанові органам місцевого самоврядування в АРК рекомендується створити районні, міські, районні у містах, сільські, селищні комісії по референдуму, а також дільничні комісії на основі існуючих виборчих комісій, сформованих для підготовки і проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. А також Раді Міністрів автономії доручалося здійснювати фінансування заходів щодо організації та проведення референдуму.

Чи законне це рішення представницького органу автономії?

Які питання відповідно до закону можуть виноситися на референдум АРК?

До якого виду референдумів належить це волевиявлення громадян України, що проживають в Автономній Республіці Крим, та які його юридичні наслідки?

59. Селищна рада за ініціативою громадян України, які постійно проживають у цьому селищі, що складають більше половини від загальної кількості населення даної адміністративно-правової одиниці, вирішила провести місцевий референдум. На референдум було винесене таке питання: “Ви “за” вихід територіальної громади селища зі складу територіальної громади району та входження її до територіальної громади міста М.?”. Районна прокуратура опротестувала це рішення у зв’язку з тим, що воно суперечить чинному законодавству.

Чи може питання, що винесене селищною радою на голосування, бути предметом місцевого референдуму?

Які юридичні наслідки матиме такий референдум?

Вкажіть, як можуть розвиватися події, якщо громада селища проголосує за вихід територіальної громади зі складу району?

60. Політична партія розпочала кампанію з проведення референдуму щодо змін до Конституції України. У 18 областях України було проведено збори ініціативних груп щодо проведення референдуму. Учасниками зборів схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо змін до Конституції та затверджено формулювання тих питань, які запропоновано винести на всеукраїнський референдум: 1. Чи підтримуєте Ви президентську форму правління, за якої Президент України обирається всенародно, є главою держави і очолює уряд України? 2. Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави? 3. Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом? 4. Чи підтримуєте Ви розширення прав місцевого самоврядування з наданням усім органам місцевого самоврядування права формувати власні виконавчі органи? 5. Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції? 6. Чи підтримуєте Ви скасування недоторканності вищих керівників держави, народних депутатів України та суддів? 7. Чи підтримуєте Ви позбавлення мандатів депутатів усіх рівнів, які порушили обіцянки перед народом? 8. Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських і місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?

Чи всі з цих питань можуть бути предметом всеукраїнського референдуму?

Чи може бути прийнята нова редакція або внесені зміни до Конституції України на всеукраїнському референдумі?

Які мають бути дії Центральної виборчої комісії?

61. На зборах громадян України, які постійно проживають в місті Н., створена ініціативна група з організації міс-

цевого референдуму. Також затверджені питання, що запропоновано винести на місцевий референдум, а саме про довіру міському голові та про скасування рішення міської ради "Про затвердження об'єктів права комунальної власності територіальної громади м. Н., які можуть надаватися в концесію". Міський голова відмовився реєструвати ініціативну групу, оскільки, на його думку, питання, що були затверджені на зборах, згідно із законодавством України не можуть виноситися на місцевий референдум.

Дайте правову оцінку рішення міського голови.

Список нормативних актів та літератури

Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03.07.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 443.

Про Роз'яснення щодо утворення та реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму: Постанова Центральної виборчої комісії України № 77 від 26.12.2008 р. [Електронний ресурс] // ПС "Ліга".

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Там же. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там же. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

Барабаш Ю. Г. Шляхи оптимізації конституційної моделі інституту референдуму в Україні // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 6.

Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдне право України. – К.: Ліра К, 2006.

Телешун С. Процес імплементації результатів всеукраїнського референдуму в Україні: деякі аспекти // Право України. – 2000. – № 10.

Федоренко В. Всеукраїнський референдум: проблеми теорії і практики // Право України. – 1998. – № 11.

Т е м а 19. Конституційні засади виборчої системи і виборчого права в Україні

П л а н

1. Поняття “виборча система” і “виборче право”.
2. Типи виборчих систем у світі. Види виборів в Україні.
3. Конституційні принципи виборчого права в Україні.
4. Складання списків виборців, утворення виборчих округів і виборчих дільниць.
5. Система виборчих комісій та їх компетенція.
6. Висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України.
7. Передвиборча агітація.
8. Фінансування виборчої кампанії.
9. Гарантії кандидатів у народні депутати України, інших суб’єктів виборчого процесу.
10. Порядок голосування, підрахунку голосів виборців, встановлення результатів виборів.

З а д а ч і

62. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, у якому просив визнати неконституційними Закони України “Про вибори народних депутатів України” та “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів”, якими встановлено пропорційну систему виборів. На думку суб’єкта права на конституційне подання, пропорційний тип виборчої системи суперечить конституційним принципам рівного і прямого виборчого права, закріпленим ст. 71 Конституції України, оскільки за такої виборчої системи, по-перше, ви-

борці голосують не безпосередньо за кандидатів, а за виборчі списки політичних партій, а по-друге, позапартійний громадянин чи член політичної партії, яка не бере участі у виборах, не можуть реалізувати своє пасивне виборче право.

Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду такого подання.

Яке значення мають конституційні принципи участі громадян у виборах?

63. О 8 год ранку Ви прокинулися від звуків духового оркестру, який грав на подвір’ї школи напроти вікна Вашої кімнати. Вийшовши на балкон, Ви побачили мітинг на шкільному подвір’ї, до Вас долетіла фраза: “Проголосуємо, товариші, у цей день за наших кандидатів! Адже сьогодні день виборів, день свята, день демократії.”

Дайте конституційно-правовий аналіз дій організаторів мітингу.

64. Громадянин України К., якого зареєстровано офіційним спостерігачем кандидата на пост Президента України М., звернувся до районного суду зі скаргою, в якій просив суд визнати незаконним і необґрунтованим рішення однієї з дільничних виборчих комісій про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним унаслідок встановлення дільничною виборчою комісією порушень вимог Закону України “Про вибори Президента України”.

У своїй скарзі К. зазначав, що на виборчій дільниці дійсно мали місце окремі порушення названого Закону, зокрема, голосування за іншу особу, заповнення бюлетеня для голосування поза межами кабінки для таємного голосування, знаходження в кабінці для таємного голосування одночасно двох виборців. Однак, на думку заявника, вказані порушення були поодинокими і не могли суттєво вплинути на встановлення результатів голосування на виборчій дільниці.

Представник дільничної виборчої комісії, заперечуючи доводи заявника, звернув увагу на наступне: по-перше, визнання результатів голосування на виборчій дільниці недійсним жодним чином не порушує виборчих прав заявника, а отже, суд взагалі не повинен приймати від нього дану скаргу;

по-друге, відповідно до Закону України “Про вибори Президента України” рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним приймає дільнична виборча комісія у разі встановлення нею порушень вимог цього Закону, унаслідок яких неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців. Така неможливість визначається самою комісією шляхом голосування.

У даному випадку рішення було прийнято комісією одногосно, а отже, визнавати його незаконним і необґрунтованим у суду немає жодних підстав.

Яким чином суд повинен вирішити цю справу?

65. Під час виборчого процесу по виборах народних депутатів України політична партія “Новий Союз з Росією” проводила передвиборчу агітацію, що супроводжувалася організацією в усіх обласних центрах України концертів за участю зірок української та російської естради.

Перед кожним з таких концертів проходив мітинг, на якому виступали лідер партії “Новий Союз з Росією” та лідер всеросійської громадської організації “За Союз”. Вони знайомили виборців із головними ідеями передвиборчої програми й обґрунтовували усі переваги для громадян України і Росії від утворення нової союзної держави.

У ході концертів кожен артист завершував свій виступ закликком віддати свої голоси за партію “Новий Союз з Росією”.

Один з виборців звернувся до ЦВК зі скаргою на порушення партією “Новий Союз з Росією” виборчого законодавства України, оскільки, на його думку, проведення таких концертів для виборців є прямим порушенням Закону України “Про вибори народних депутатів України”, який забороняє проводити передвиборчу агітацію, що, зокрема, супроводжується безкоштовним наданням виборцям послуг. На його переконання, проведення концертів, у яких беруть участь зірки української та російської естради, є безкоштовним наданням виборцям розважальних послуг.

Які обмеження на проведення передвиборчої агітації встановлено чинним законодавством про вибори?

Яким має бути рішення ЦВК за результатами розгляду цієї скарги?

66. До Центральної виборчої комісії звернувся гр. І. із заявою, що в ході проведення з’їзду однієї з політичних партій, на якому формувався виборчий список кандидатів у народні депутати Верховної Ради України, його кандидатуру не було включено до нього у зв’язку з тим, що І. не член цієї партії, не українець, проживає в державі менше одного року, погано знає державну мову і не надав до секретаріату партії довідки від лікаря-психіатра. Вважаючи зазначені мотиви відмови у включенні його кандидатури до виборчого списку політичної партії незаконними, у своїй заяві І. вимагав ЦВК зобов’язати політичну партію включити його кандидатуру до її виборчого списку.

Чи є в даному випадку порушення законодавства про вибори?

Як має вчинити ЦВК?

67. Під час проведення виборів народних депутатів до ЦВК надійшла скарга гр. П. на дії кандидата в народні депутати України (першого номера у списку політичної партії) – суб’єкта виборчого процесу, який, на її думку, шляхом обману громадян України перешкоджає формуванню власної волі та її вільному виявленню при голосуванні:

а) суб’єкт оскарження, виступаючи на загальнонаціональному телеканалі, порушував норму ст. 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни є обов’язком громадян України, агітуючи за припинення строкового призову;

б) даруючи учням зошити і щоденники з власною символікою, заважав навчальному процесу;

в) політична партія, яку він представляє, застосовувала виборчу технологію “двійників”, видаючи назву іншої політичної партії із додатком “оновлена” за власну і використовуючи у матеріалах передвиборчої агітації відеозапис її заходів із застосуванням її символіки;

г) розповсюджувався відеоролик, в якому міститься інформація щодо передбачення Нострадамуса на його користь;

д) поза межами строків передвиборчої агітації, а також не в місцях для розміщення матеріалів передвиборчої агітації,

а на будинках, парканах, стовпах, деревах розповсюджувалися матеріали передвиборчої агітації, а саме стрічки відповідного кольору;

е) розміщувалася політична реклама у виді агітаційних плакатів на транспортних засобах громадського користування.

Чи виступає громадянин належним суб'єктом звернення з такою скаргою? Чи є серед наведених порушення виборчого законодавства, зокрема щодо ведення передвиборчої агітації?

68. На виборах народних депутатів України до виборчих списків було внесено 37 590 200 осіб. У виборах взяли участь 70% виборців.

За результатами виборів політичні партії (блоки) – суб'єкти виборчого процесу набрали (у процентному відношенні до загальної кількості виборців, що проголосували): “П.Р.” – 34,4 %, “Б.Т.” – 30,7 %, “Н.Н.” – 14,2 %, “К.П.” – 5,4 %, “Б.Л.” – 4 %, “С.П.” – 2,9 %, “П.С.” – 1,3 %. Решта голосів розподілилася між 13-ма політичними партіями (блоками) – суб'єктами виборчого процесу, кожен із яких набрав менше 1% голосів виборців.

Які із указаних суб'єктів виборчого процесу візьмуть участь у розподілі депутатських мандатів?

Скільки депутатських мандатів отримає кожна з політичних партій, які візьмуть участь у їх розподілі?

69. Центральна виборча комісія відмовила в реєстрації кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Прогресивної партії України, на позачергових виборах народних депутатів України 30.09.2007 р. через те, що:

а) деякі документи, визначені ч. 1 ст. 58 Закону України “Про вибори народних депутатів України”, неналежно оформлені;

б) до виборчого списку включено О., 01.10.1986 р. народження, якому на день виборів не виповниться 21 рік;

в) у день подання заяви ППУ про реєстрацію кандидатів у народні депутати до ЦВК не подали заяви про згоду ба-

лотуватися кандидатами у народні депутати України 17 осіб, включених до її виборчого списку.

Чи є підстави для відмови в реєстрації?

Який порядок реєстрації виборчих списків політичних партій і виборчих блоків встановлено Законом?

С п и с о к н о р м а т и в н и х а к т і в

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25.03.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 27-28. – Ст. 366.

Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 17.12.1997 р. // Там же. – 1998. – № 5. – Ст. 17.

Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 14.01.1998 р. // Там же. – 1998. – № 3-4. – Ст. 15.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26.02.1998 р. (справа про вибори народних депутатів України) // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

Т е м а 21. Конституційно-правовий статус парламенту України. Статус народного депутата України

П л а н

1. Верховна Рада України, її роль і місце в державному механізмі України.
2. Конституційний склад і структура парламенту України.
3. Функції і повноваження парламенту України.
4. Законодавчий процес.
5. Основні форми діяльності Верховної Ради України.
6. Поняття статусу народного депутата України.
7. Права та обов'язки народного депутата України.
8. Гарантії депутатської діяльності.

Задачі

70. З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту з питань виборчого процесу.

Яке рішення має ухвалити суд?

71. Верховна Рада України прийняла постанову “Про підтримку національно-визвольного руху на пострадянському просторі”, в якій привітала рішення республіки Придністров’я про проголошення нею незалежності, а також створила робочу групу із народних депутатів, яка мала б забезпечити міжпарламентські відносини між Верховною Радою України та парламентом Придністров’я.

Президент України звернувся до Конституційного Суду України з вимогою визнати це рішення парламенту неконституційним. Глава держави мотивував свої вимоги тим, що виключно Президент може приймати рішення про визнання іноземних держав.

Яку роль відіграє Верховна Рада України в конституційному механізмі зовнішньої політики?

Яким має бути рішення суду?

72. Після подолання вето Президента України на Закон України “Про досудове слідство” Голова Верховної Ради України направив цей Закон на підпис Президентові. Однак глава держави відмовився підписувати його та повернув із своїми вмотивованими пропозиціями до Верховної Ради України. Голова парламенту на прес-конференції заявив, що найближчим часом підпише Закон і дасть вказівку опублікувати його у газеті “Голос України”. Після цього Президент офіційно звернувся до Голови Верховної Ради з проханням повернути йому Закон для його промульгації. Голова парламенту погодився на пропозицію Президента. Однак врешті-решт глава держави Закон не підписав.

Яким чином може парламент подолати вето Президента? У чому полягає процедура підписання та оприлюднення закону? Дайте правову оцінку діям і рішенням Голови Верховної Ради та Президента України.

73. Кабінет Міністрів України призначив на посаду начальника Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України М. Народний депутат України С. звернувся до адміністративного суду з позовом про визнання цього рішення Кабінету Міністрів протиправним, посилаючись на те, що призначення відбулося без погодження із Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

Суд взяв до уваги доводи відповідача і відмовив у задоволенні позову з огляду на те, що за три дні до прийняття Кабінетом Міністрів згаданого рішення Президент України видав указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України. Таким чином, парламент і його органи є неповноважними, а отже, погоджувати призначення М. не було з ким.

Охарактеризуйте кадрові (номінаційні) повноваження комітетів Верховної Ради України.

Наскільки правомірним є рішення суду?

74. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про систему виконавчої влади”. Президент нашої держави визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України, не підписав його і поставив питання про розпуск парламенту в тому випадку, якщо він самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування по Закону. Верховна Рада України погодилася з вимогами глави держави і прийняла постанову про скасування результатів голосування по схваленню цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада України може скасувати прийнятий Закон? Надайте правову оцінку діям парламенту по скасуванню результатів голосування.

75. Громадянин України Р. був обраний до Верховної Ради України за виборчим списком Блоку прогресивних сил (далі – БПС). Після отримання тимчасового посвідчення народного депутата України він заявив, що виходить із Прогре-

сивної політичної партії, яка є членом вказаного блоку, і не буде брати участі у фракції БПС у парламенті. Натомість він вступив до Партії місцевих інтересів і збирається стати членом її фракції. БПС на своїй конференції вирішив позбавити Р. повноважень народного депутата і виключив його з Прогресивної політичної партії. Однак Р. відмовився віддавати тимчасове посвідчення народного депутата України, посиляючись на те, що Конституція України не передбачає механізму позбавлення депутатського мандата за перехід із партії у партію.

Які юридичні наслідки тягне за собою перехід народного депутата із однієї партії у іншу, із однієї фракції у іншу?

Наскільки обґрунтованими є правові позиції Р. і БПС?

76. Прокурор району порушив кримінальну справу проти народного депутата України Ш. і викликав його для пред'явлення звинувачення у вчиненні злочину.

Адвокат Ш. звернувся до адміністративного суду зі скаргою на дії прокурора, в якій просить суд скасувати постанову про порушення кримінальної справи проти народного депутата Ш. та визнати дії прокурора незаконними.

Чи є в суду правові підстави для задоволення скарги адвоката?

У чому полягає порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності?

77. Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник обласного УМВС України К. відмовився це зробити, обґрунтовуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С.?

78. Слідчий прокуратури М. виніс постанову про проведення обшуку в приміщенні ТОВ “Обрії”. Однак провести обшук М. разом із співробітниками підрозділу міліції швидкого реагування не вдалося, оскільки після того, як М.

пред'явив директору ТОВ “Обрії” постанову про проведення обшуку, до приміщення увірвався народний депутат України Р., повісив на двері бухгалтерії ТОВ “Обрії” папірець із написом “Громадська приймальня народного депутата України Р.” і заявив, що М. разом із працівниками міліції має терміново залишити це приміщення, оскільки він орендує його у ТОВ “Обрії” для своєї громадської приймальні. Також Р. зазначив, що у цій кімнаті він веде прийоми виборців і зберігає свою службову документацію. Таким чином, на думку Р., для того, щоб проводити обшук у даному приміщенні, необхідно спочатку отримати дозвіл Верховної Ради України.

Після таких дій і заяв Р. співробітники правоохоронних органів були змушені припинити обшук і залишити приміщення ТОВ “Обрії”.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз цієї ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного із учасників казусу.

Список нормативних актів та літератури

Регламент Верховної Ради України від 19.09.2008 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 1-4. – Ст. 1.

Про комітети Верховної Ради України // Закон України від 04.04.1995 р. // Там же. – 1995. – № 19. – Ст. 134.

Про статус народного депутата України: Закон України від 22.03.2001 р. // Там же. – 2001. – № 42. – Ст. 212.

Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2008 від 25.06.2008 р. (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 52. – Ст. 1741.

Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/1999 від 27.10.1999 р. (справа про депутатську недоторканність) // Там же. – 1999. – № 44. – Ст. 71.

Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2003 від 26.06.2003 р. (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Там же. – 2003. – № 28. – Ст. 1381.

Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2002 від 20.03.2002 р. (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 13. – Ст. 668.

Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2007 від 09.10.2007 р. // Там же. – 2007. – № 79. – Ст. 2963.

Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2009 від 27.05.2009 р. // Там же. – 2009. – № 42.

Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2008 від 01.04.2008 р. (справа про Регламент Верховної Ради України) // Там же. – 2008. – № 28. – Ст. 904.

Депутатська недоторканність. Сучасна парламентська та судова практика: правовий аналіз. – К.: Логос, 2004.

Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект). – Х.: Легас, 2004.

Кривенко Л. Верховна Рада України – однопалатний парламент // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4.

Т е м а 22 . Конституційний статус Президента України

П л а н

1. Загальна характеристика інституту Президента України.
2. Порядок обрання Президента України.
3. Функції і повноваження Президента України. Акти Президента.
4. Підстави і процедура дострокового припинення повноважень Президента України.
5. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.

З а д а ч і

79. Верховна Рада України прийняла “пакет” законопроектів з невідкладних питань економічного розвитку України. За цей пакет проголосувало 305 народних депутатів України. Голова Верховної Ради України підписав усі законопроекти, що входили в “пакет”, і направив їх на підпис Президентові України.

Глава держави, виступивши по центральному телебаченню, розкритикував цей “пакет” за змістом, заявивши, що парламент вийшов за межі своїх конституційних повноважень, а також акцентував на порушенні процедури ухвалення, оскільки Конституцією України прийняття законопроектів “пакетом” не передбачено. У зв’язку з цим Президент наголосив, що він відмовляється підписувати й офіційно оприлюднювати цей “пакет” законів, однак право вето до них застосувати також не буде.

Яким чином можна розв’язати цей конфлікт?

Що таке право вето? Як Президент має його застосувати?

80. На прес-конференції Президента України журналіст обнародував інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Глава держави доручив відповідальним працівникам Секретаріату терміново підготувати проект указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з’явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади?

Який порядок їх реалізації?

Наскільки конституційним є вказаний указ Президента України?

81. На засіданні РНБО Секретар Ради оголосила результати перевірки діяльності низки дипломатичних представництв України. Зокрема, Секретар зауважила, що вкрай неефективною є діяльність посольства України в Республіці Болівія. У проекті рішення РНБО передбачалося усунення надзвичайного і повноважного посла України в Республіці Болівія Д. із займаної посади. За це рішення проголосували всі присутні на засіданні Ради високопосадовці крім Прем’єр-міністра та Міністра закордонних справ, які утрималися від голосування. Відразу після цього Президент України своїм указом ввів у дію вказане рішення РНБО.

Які юридичні наслідки матиме таке рішення РНБО?

Проаналізуйте повноваження РНБО у сфері контролю органів державної влади.

У чому полягає сутність інституту контрасигнації актів Президента України?

82. Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра промислової політики України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва в галузі важкого машинобудування. Однак Міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Основного Закону визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова Міністра виконувати Директиви?

Список нормативних актів та літератури

Про Президента Української РСР: Закон України від 05.07.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – Ст.446.

Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. // Там же. – 1999. – № 14. – Ст. 81.

Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. // Там же. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. // Там же. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2003 від 10.12.2003 р. (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 51. – Ст. 2704.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2007 від 16.05.2007 р. (справа про звільнення судді з адміністративної посади) // Там же. – 2007. – № 40. – Ст. 1589.

Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2009 від 15.01.2009 р. // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 5. – Ст. 139.

Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. – Х.: Право, 2008.

Вибори Президента України – 2004: проблеми теорії і практики: Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 9-11 черв. 2005 р. – К., 2005.

Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу // Віче. – 1998. – № 16.

Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні. – Х.: Ксілон, 2001.

Тодыка Ю.Н., Яворский В.Д. Президент Украины: конституционно-правовой статус. – Х.: Факт, 1999.

Тема 23. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади

1. Поняття “виконавча влада” та система її органів.
2. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України.
3. Центральні органи виконавчої влади.

Задачи

83. Міністром закордонних справ України від імені України був укладений міжнародний договір з однією із арабських країн про спільні зусилля в боротьбі з тероризмом. Під впливом міжнародної дипломатії Президент України, посилаючись на свої конституційні повноваження з визначення основних напрямів зовнішньої політики України, визнав неправомірним підписання договору і оголосив про його розірвання. У свою чергу влада цієї арабської країни почала вимагати пояснень, оскільки жодних підстав вважати Міністра закордонних справ на момент укладання договору неуповноваженою особою не було.

Дайте відповіді на питання.

1. Чи має Міністр закордонних справ повноваження укладати міжнародні договори від імені України?

2. Чи вправі Президент визнавати неправомірними дії Міністра закордонних справ?

3. Чи має значення для вирішення даної справи норма Конституції, яка встановлює, що Президент представляє Україну всередині держави та за кордоном?

84. Президент України видав указ про створення державного слідчого комітету як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Згідно з цим указом названий комітет мав підпорядковуватися безпосередньо РНБО. Кабінет Міністрів оскаржив цей указ до Вищого адміністративного суду України.

Порівняйте установчі повноваження Президента України і Кабінету Міністрів України.

Яким чином має бути вирішений цей спір?

85. На засіданні парламенту після виступу Міністра освіти і науки України один із народних депутатів висунув вимогу про відставку цього Міністра, посилаючись на вкрай неефективну роботу міністерства. Депутати з фракції політичної партії “Відродимо Україну” обурилися на цю пропозицію колеги, посилаючись на те, що парламент не має права розглядати питання про відставку Міністра, оскільки пройшло лише 6 місяців з дня затвердження Кабінетом Міністрів на своєму засіданні програми діяльності уряду і відсутнє відповідне подання Прем’єр-міністра про відставку Міністра освіти і науки.

Проаналізуйте механізм притягнення Кабінету Міністрів та його членів до парламентської відповідальності.

Дайте конституційно-правовий аналіз заявам народних депутатів.

86. Міністр культури та туризму звернувся до Прем’єр-міністра України з проханням надати йому щорічну оплачувану відпустку. Останній відмовив йому, посилаючись на те, що напередодні ним як Прем’єр-міністром видано розпорядження, відповідно до якого у зв’язку з проведенням че-

рез три місяці важливого міжнародного саміту в місті Київ уряд переходить на посилений режим роботи, який передбачає відсутність вихідних днів. Крім того, Прем’єр-міністр зазначив, що згідно із чинним законодавством Міністр як член уряду є політичною особою, тобто на нього не поширюється трудове законодавство. А отже, він не має права на щорічну оплачувану відпустку.

Розкрийте правовий зміст поняття “політична особа”.

Дайте правовий аналіз цій ситуації.

Список нормативних актів та літератури

Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 514-V від 21.12.2006 р. // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 6. – Ст. 207.

Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України // Там же. – 1999. – № 50. – Ст. 24-34.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2007 від 11.12.2007 р. (справа про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України) // Там же. – 2007. – № 96. – Ст. 3499.

Дахова І.І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах. – Х: ФІНН, 2008. – 200 с.

Дахова І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект) // Право України. – 2002. – № 12.

Дахова І.І. Поняття компетенції Кабінету Міністрів України // Право і безпека. – 2003. – № 1.

Тема 25. Конституційно-правовий статус органів влади Автономної Республіки Крим

П л а н

1. Поняття та система органів влади Автономної Республіки Крим.

2. Конституційно-правовий статус Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Особливості правового статусу депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

3. Конституційно-правовий статус Ради Міністрів Автономної Республіки Крим.

4. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим.

Задачі

87. Кабінет Міністрів України звернувся до Верховної Ради України із законопроектом “Про затвердження зміни до Конституції Автономної Республіки Крим” (щодо строку повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим), яким запропонував збільшити строк повноважень депутатів Автономної Республіки Крим з чотирьох до п’яти років.

Строк повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, крім Конституції Автономної Республіки Крим, визначається і Законом України “Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим”.

Чи можна змінити Закон України “Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим”, не вносячи змін до Конституції Автономної Республіки Крим (у частині строку повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим)?

Вкажіть порядок внесення змін до Конституції Автономної Республіки Крим. Чи має право Верховна Рада Автономної Республіки Крим ініціювати внесення змін до Закону України “Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим”?

Який із зазначених актів (Закон України “Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим” чи Конституція Автономної Республіки Крим) має вищу юридичну силу? Чи однакова їх юридична сила?

88. До Конституційного Суду України звернулися народні депутати України із поданням про визнання неконституційними положення Закону України “Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим” у частині скасу-

вання норм, що містяться у ст. 3 цього Закону (зміни до Конституції Автономної Республіки Крим приймаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим і затверджуються Законом України). На їх думку, зазначена стаття обмежує право законодавчої ініціативи суб’єктів цього права.

Чи є підстави для визнання зазначеного положення Закону неконституційним? Чи можна вважати обмеженням прав народних депутатів України наведений механізм внесення змін до Конституції Автономної Республіки Крим? Яка правова природа Конституції Автономної Республіки Крим?

89. Депутат Верховної Ради Автономної Республіки Крим звернувся до Голови даного представницького органу республіки з пропозицією винести на розгляд питання щодо незаконності чинної Конституції автономії. На його думку, чинна Конституція Автономної Республіки Крим суперечить результатам загальнокримського референдуму 20 січня 1991 р., на якому жителі Криму голосували за відновлення кримської автономії як суб’єкта Союзного договору. З огляду на це депутат вимагає, щоб представницький орган автономії скасував Конституцію. Для цього пропонує в установлений спосіб внести до порядку денного і розглянути на сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим питання про зміну і доповнення Конституції республіки, якими вимагає визнати недейсною Конституцію АРК на підставі того, що вона ухвалена з порушенням норм міжнародного права. Наступний крок – у встановлений спосіб внести до порядку денного і розглянути на сесії ВР Криму питання про ухвалення Декларації про воз’єднання Криму з Росією. Далі – ухвалити звернення до президентів, урядів і парламентів Російської Федерації і України “з вимогою негайно розпочати переговори про повернення Криму під юрисдикцію Російської Федерації”.

Дайте правову оцінку пропозиціям депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

90. Населення Каталонії (автономії Іспанії) 18 червня 2006 р. шляхом голосування на референдумі прийняло новий Статут (конституцію) автономії, яким були значно розширено її повноваження в політичній, фінансово-податковій та мовній сферах, імміграційній політиці, а також розширено повнова-

ження місцевої судової системи. Зокрема, вводиться поняття “каталонський народ”, каталонську мову фактично проголошено другою державною мовою (знання каталонської мови стає обов’язковим для всіх громадян Каталонії незалежно від їх рідної мови, значно розширені повноваження Женеалітету (представницького органу автономії) щодо правового регулювання мовних відносин тощо), автономія може самостійно розробляти етнічні та політичні програми розвитку громадянського суспільства, встановлена інша процедура прийняття рішень Женеалітетом, затверджені гімн і прапор, 50% податків, що збираються, залишаються в регіоні тощо.

Чи існує можливість проведення аналогічного референдуму в Автономній Республіці Крим з метою затвердження нової або нової редакції Конституції автономії, відповідно до якої розширяться повноваження республіки в політичній, фінансовій та мовно-культурній сферах? Свою точку зору обґрунтуйте.

Список нормативних актів та літератури

Конституція Автономної Республіки Крим: Затв. Законом України від 23.01.1998 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 5–6. – Ст. 43.

Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 р. // Там же. – 1998. – № 29. – Ст. 191.

Про представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 02.02.2000 р. // Там же. – 2000. – № 21. – Ст. 159.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2003 від 16.01.2003 р. (справа про Конституцію АРК) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 5. – Ст. 192.

Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2008 від 18.09.2008 р. // Там же. – 2008. – № 73. – Ст. 2465.

Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2008 від 27.05.2008 р. // Там же. – 2008. – № 40. – Ст. 1328.

Кичун В.І. Конституційно-правові основи взаємовідносин органів державної влади України з органами влади Ав-

тономної Республіки Крим в фінансово-економічній сфері // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2001. – № 3.

Копиленко О. “Лукава” нормотворчість (до проблеми реалізації Конституції Автономної Республіки Крим) // Там же. – 2000. – № 4.

Неделько О.О. Взаємовідносини органів представницької та виконавчої влади в Автономній Республіці Крим: теоретико-практичний аспект // Вісн. Луган. акад. внутр. справ МВС. – 2004. – Вип. 3.

Т е м а 27. Конституційний статус місцевого самоврядування

П л а н

1. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування.
2. Органи і посадові особи місцевого самоврядування.
3. Організаційно-правова та матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування.
4. Гарантії місцевого самоврядування.

З а д а ч і

91. На сесії міської ради прийнято рішення “Про дострокове припинення повноважень міського голови”. “За” проголосувало 74 із 100 депутатів міської ради. Своє рішення рада мотивувала тим, що міський голова порушує Конституцію України та закони України, права і свободи громадян, а також не забезпечує здійснення наданих йому законом повноважень. Зважаючи на те, що у рішенні не було чіткого посилання на конкретні факти порушення законів України, норм Конституції України та не вказано конкретних фактів незабезпечення здійснення міським головою наданих йому повноважень, міський голова прийняв розпорядження про зупинення дії вказаного рішення міськради.

Дайте правову оцінку рішенню міськради та розпорядженню міського голови.

Якими мають бути подальші дії міськради (інших компетентних органів публічної влади)?

92. Після проведення чергових виборів депутатів міської ради і міського голови один із кандидатів на посаду голови звернувся із позовом до окружного адміністративного суду. Враховуючи те, що міська територіальна виборча комісія і дільничні виборчі комісії допустили низку порушень вимог виборчого закону, суд скасував результати виборів міського голови.

Міська територіальна виборча комісія прийняла рішення про невизнання рішення суду. Після цього комісія скликала першу сесію новообраної міської ради. Сесію вів голова виборчої комісії. Під час сесії міська рада за письмовою пропозицією колишнього міського голови Е., який ще до проведення сесії склав свої повноваження, обрала секретаря ради, заступників міського голови та членів виконавчого комітету.

З метою забезпечення конституційної законності в цьому місті Президент України видав указ, відповідно до якого на період до обрання нового міського голови виконуючим обов'язки був призначений віце-прем'єр-міністр України М.

На яких засадах будуються взаємовідносини органів державної влади і місцевого самоврядування? В яких формах може здійснюватись контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування?

Дайте правову оцінку рішенням територіальної виборчої комісії, міської ради та Президента України. Яким чином міг бути врегульований цей державно-правовий конфлікт?

93. Київський міський голова видав розпорядження про підвищення тарифів на комунальні послуги з централізованого постачання холодної води і водовідведення холодної і гарячої води для бюджетних установ та інших споживачів. Президент України скасував це розпорядження, посилаючись на те, що Київський міській голова є одночасно і головою Київської міської державної адміністрації, а отже, його рішення як голови КМДА можуть бути скасовані главою держави. Крім того, міський голова грубо порушив чинне законодавст-

во, видавши таке розпорядження, оскільки повноваження по затвердженню тарифів на житлово-комунальні послуги закріплені за міською радою.

Проаналізуйте повноваження органів і посадових осіб місцевого самоврядування в житлово-комунальній сфері та дайте правову оцінку рішенням міського голови і Президента України.

94. Міська рада прийняла рішення створити на договірних умовах між міською радою та управлінням Державної служби охорони при обласному управлінні МВС спільний підрозділ з охорони громадського порядку, який мав би складатися із працівників міліції та працівників муніципальної міліції "Варта".

Проаналізуйте повноваження органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення правопорядку.

Наскільки правомірним було рішення міської ради?

95. Обласна рада 15 липня 2006 р. скасувала рішення ради попереднього скликання від 15 липня 2005 р., відповідно до якого повноваження з управління земельними ресурсами, що знаходяться у комунальній власності, делегуються на 20 років обласній державній адміністрації. Голова обласної державної адміністрації звернувся до адміністративного суду з вимогою визнати незаконним це рішення, мотивуючи свої позовні вимоги тим, що повноваження делегувалися на чітко визначений строк радою попереднього скликання.

Розкрийте зміст інституту делегування повноважень.

Яке рішення має прийняти суд?

96. Депутат міської ради Р. звернувся до місцевого суду з адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень міської ради і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат міської ради є неналежним суб'єктом звернення до суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату Р. у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом Р. довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і подання їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих рад у сфері захисту прав і законних інтересів виборців.

Чи вірно вчинив суд в цьому випадку?

97. Політрада Лівій партії України прийняла рішення про виключення з партії депутата Київської міської ради Л. і позбавлення депутатських повноважень через його халатне ставлення до своїх обов'язків як депутата і члена партії. Визнаючи це рішення Л. відмовився, посилаючись на те, що у статуті партії не вказано вищий керівний орган партії, а перераховані лише керівні органи, серед яких є і Політрада.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. Які правові наслідки для депутата Київської міської ради Л. має таке рішення політради Лівій партії?

98. Президент Концерну "АСМ" своїм наказом звільнив начальника юридичного департаменту Б. Підставою для звільнення стало те, що Б. було обрано депутатом обласної ради за виборчим списком Правій партії України.

З наказом Б. не погодився і звернувся до суду із вимогою про поновлення на роботі, зазначивши, що його обрання депутатом місцевої ради не може бути підставою для звільнення, а також законом передбачено гарантії збереження робочого місця на період обрання депутатом.

Чи обґрунтовані правові позиції Б.?

Які гарантії передбачені для депутатів місцевих рад?

Список нормативних актів та літератури

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 175.

Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. // Там же. – 1999. – № 11. – Ст. 79.

Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 р. // Там же. – 2002. – № 40. – Ст. 290.

Про вибори депутатів Верховної Ради АРК, депутатів місцевих рад, сільських, селищних та міських голів: Закон України від 06.04.2004 р. // Там же. – 2004. – № 30-31. – Ст. 382.

Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009 р. (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 32. – Ст. 1084.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2000 від 09.02.2000 р. (справа про місцеве самоврядування) // Там же. – 2000. – № 30. – Ст. 1283.

Рішення Конституційного Суду України № 21-рп/2003 від 25.12.2003 р. (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у м. Києві) // Там же. – 2003. – № 52. – Ст. 2829.

Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2000 від 10.02.2000 р. (справа про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги) // Там же. – 2000. – № 30. – Ст. 1284.

Борденюк В. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування, держави і громадянського суспільства в Україні // Право України. – 2001. – № 12.

Ковріга О. Відповідальність органів місцевого самоврядування за неправомірні дії // Там же. – 2001. – № 2.

Любченко П.М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства. – Х.: Модель Всесвіту, 2006.

Смирнова Т. Форми реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні за Конституцією України // Право України. – 1998. – № 5.

Соляник К.Є. Виконавчі органи місцевих рад в Україні: правовий статус і організація роботи. – Х.: Крок, 2004.

Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування // Право України. – 2002. – № 3.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми курсу конституційного права України, оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативними правовими актами та спеціальною літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- доопрацювання матеріалів лекції;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури (вказаної наприкінці кожної теми);
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

З усіх тем семінарських занять необхідно використовувати такі підручники та навчальні посібники: Конституційне право України / За ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008; Конституційне право України / За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. – К.: Юридична думка, 1999; Тодика Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000; Тодика Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х.: Факт, 1998; Кушніренко О.Г., Слінько Т.М., Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і дефініціях. – Х.: Фоліо, 2003.

У кінці кожної теми семінарських занять названі, окрім монографічних джерел, нормативні матеріали, які слід використовувати при підготовці. Вихідні дані актів вказані відповідно до їх первинної редакції. У зв'язку з тим, що до кожного із зазначених актів неодноразово вносилися зміни та доповнення, слід використовувати тексти нормативно-правових актів, розміщених в інформаційно-пошукових системах “Законодавство”, “Ліга” та інших електронних базах даних.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення практичних задач (аналіз матеріалів для роздумів) до відповідної теми. Перед виконанням завдань необхідно ретельно вивчити всі питання теми практичного заняття та озна-

йомитися і опрацювати рекомендовану літературу і нормативні джерела. Усі завдання (у тому числі і зазначені в “Матеріалах для роздумів”) мають виконуватися письмово у спеціальному зошиті для практичних занять з конституційного права України. Слід залишати вільне місце поруч із відповіддю на завдання для того, щоб після обговорення на практичних заняттях внести певні корективи до відповіді на те чи інше питання.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого акта, а також на монографічне або навчальне джерело, яке використовувалося.

Вирішення завдань на практичних заняттях передбачає не тільки доповідь студента, якого опитують, з того чи іншого казусу, а й дискусію всіх присутніх студентів з приводу питань до відповідного завдання. Після обговорення практичного завдання викладач підводить підсумки і пояснює правильне рішення, яке має бути зафіксоване в робочому зошиті студента.

6. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

ОПИС ПРЕДМЕТА КУРСУ

Курс	Напрямок, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 6,0	6.0601 “Право”	Обов’язкова:
Модулів: 3	7.06001 “Спеціаліст”	Модуль I Лекції: 84 Практичні заняття: 50
Змістових модулів: 6		Модуль II Індивідуальна робота: 24
Загальна кількість годин: 224		Модуль III Самостійна робота: 66
Тижневих годин: 8		Вид контролю: поточний модульний контроль, іспит

Навчальна дисципліна “Конституційне право України” складається із 6 змістових модулів.

Змістовий модуль I. Поняття та предмет конституційного права України. Теорія конституції

- Тема 1. Поняття та предмет конституційного права як провідної галузі права. Відповідальність у конституційному праві
- Тема 2. Теоретичні засади конституції
- Тема 3. Характеристика чинної Конституції України
- Тема 4. Правова охорона Конституції України

Змістовий модуль II. Засади конституційного ладу України. Конституційно-правове регулювання взаємовідносин держави та громадянського суспільства

- Тема 5. Засади конституційного ладу України. Статус державних символів України
- Тема 6. Конституційно-правові засади територіального устрою України
- Тема 7. Конституційні засади громадянського суспільства
- Тема 8. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні
- Тема 9. Конституційно-правовий статус релігійних організацій
- Тема 10. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації

Змістовий модуль III. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні

- Тема 11. Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина
- Тема 12. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні
- Тема 13. Громадянство України
- Тема 14. Зміст конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні

Тема 15. Конституційно-правові механізми захисту прав людини в Україні

Тема 16. Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану

Тема 17. Правовий статус іноземців і біженців в Україні

Змістовий модуль IV. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії в Україні

Тема 18. Референдум як форма безпосередньої демократії

Тема 19. Конституційні засади виборчої системи і виборчого права в Україні

Змістовий модуль V. Конституційно-правовий статус вищих органів державної влади

Тема 20. Система органів державної влади в Україні: конституційно-правовий аспект

Тема 21. Конституційно-правовий статус парламенту України. Статус народного депутата України

Тема 22. Конституційний статус Президента України

Тема 23. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади

Тема 24. Конституційний статус органів суду і прокуратури

Змістовий модуль VI. Конституційно-правові засади організації публічної влади на місцях

Тема 25. Конституційно-правовий статус органів влади Автономної Республіки Крим

Тема 26. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій

Тема 27. Конституційний статус місцевого самоврядування

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини програми навчальної дисципліни “Конституційне право України”, оволодіння якою, відповідно, перевіряється під час ПМК.

Завданням ПМК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст теми чи розділу, уміння застосовувати отримані конституційно-правові знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами поточного модульного контролю знань студентів є успішність на семінарських заняттях та виконання модульних контрольних завдань.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модуля.

Критеріями оцінювання є:

а) систематичність, активність та успішність роботи студента на лекціях, семінарських заняттях, виконання практичних задач, самостійне опрацювання тем – від 0 до 3 балів;

б) оцінка за модульну контрольну роботу (у тому числі у формі тестів) – від 0 до 3 балів.

Виконання модульних контрольних завдань може проводитися у формі тестування.

Конкретний перелік тестів, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Підсумковий бал за результатами ПМК оформляється під час останнього семінарського заняття відповідного семестру.

Кожен модуль оцінюється у 6 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента і враховуються (у разі необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ). Загальна кількість балів за ПМК складає 36 балів.

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право, за дозволом декана (викладача), скласти їх до останнього семінарського заняття. Час та порядок складання визначає кафедра.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з конституційного права України може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з конституційного права України, у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентація; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад іноземних текстів встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Завдання для індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року.

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. Результати індивідуальної роботи студента оцінюються не пізніше ніж за 15 днів до початку екзаменаційної сесії, під час якої він має скласти “Конституційне право України”. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати максимально 14 балів.

8. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Поняття, предмет і метод конституційного права України як галузі права.
2. Конституційно-правові норми, їх класифікації й особливості.
3. Конституційно-правові інститути, їх види.
4. Система конституційного права України.
5. Конституційно-правові відносини: їх суб'єкти, об'єкти, види.
6. Юридичні факти як підстава виникнення, зміни і припинення конституційно-правових відносин.
7. Джерела конституційного права України як галузі права.
8. Відповідальність в конституційному праві: поняття, особливості, основні форми.
9. Поняття та сутність конституції.
10. Класифікація конституцій.
11. Мова і стиль конституції.
12. Функції конституції.
13. Юридичні властивості конституції.
14. Історія українського конституціоналізму.
15. Загальна характеристика Конституції України.
16. Порядок прийняття Конституції України.
17. Порядок внесення змін до Конституції України.
18. Поняття правової охорони Конституції України, система суб'єктів та основні форми охорони.
19. Конституційний контроль як форма правової охорони Конституції України.
20. Поняття “конституційний лад України” і його засади.
21. Людина як найвища соціальна цінність.
22. Конституційне закріплення суверенітету українського народу і форми його реалізації.
23. Конституційні засади державного суверенітету України і його гарантії.
24. Конституційна характеристика України як правової, демократичної, соціальної держави.

25. Конституційний принцип поділу влади і його втілення в державно-правовій практиці України.
26. Конституційний принцип верховенства права, Конституції і законів України.
27. Конституційні засади політичної системи України.
28. Конституційні засади економічної системи України.
29. Правовий статус мов в Україні.
30. Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу України.
31. Правове регулювання використання державних символів в Україні.
32. Поняття та засади територіального устрою України.
33. Система адміністративно-територіального устрою України.
34. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.
35. Загальна характеристика Конституції Автономної Республіки Крим.
36. Конституційно-правові засади взаємовідносин держави і громадянського суспільства в Україні.
37. Поняття та види об'єднань громадян.
38. Порядок створення та припинення діяльності політичних партій в Україні.
39. Права, обов'язки політичних партій та особливості їх відповідальності.
40. Конституційно-правовий статус громадських організацій: порядок створення, права та обов'язки, відповідальність, підстави та порядок припинення діяльності.
41. Інформація як об'єкт конституційних правочинів. Законодавство про інформацію.
42. Доступ до інформації. Інформаційний запит.
43. Засади правового статусу друкованих засобів масової інформації в Україні.
44. Засади правового статусу аудіовізуальних засобів масової інформації.
45. Поняття та види релігійних організацій.
46. Порядок утворення і припинення діяльності релігійних організацій.

47. Конституційно-правові основи взаємовідносин держави і релігійних організацій в Україні.
48. Конституційно-правовий статус особи і його елементи.
49. Конституційні принципи правового статусу громадян України.
50. Походження конституційних прав і свобод. Покоління прав людини.
51. Міжнародні стандарти прав людини та основних свобод.
52. Класифікація прав і свобод людини і громадянина.
53. Обмеження прав і свобод особи: конституційно-правовий аспект.
54. Поняття, права та обов'язки національних меншин в Україні.
55. Поняття “громадянство України”. Категорії осіб, які є громадянами України.
56. Принципи громадянства.
57. Підстави набуття громадянства України. Умови прийняття до громадянства України.
58. Підстави припинення громадянства України. Умови втрати громадянства України.
59. Процедура з питань громадянства України.
60. Компетенція органів державної влади по вирішенню питань громадянства.
61. Основні особисті права і свободи людини і громадянина і їх загальна характеристика.
62. Основні політичні права і свободи громадян України.
63. Основні економічні, соціальні, екологічні і культурні права людини і громадянина.
64. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.
65. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.
66. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт захисту конституційних прав людини.
67. Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини.

68. Поняття “іноземець” та “особа без громадянства”. Категорії іноземців і особливості їх правового статусу.
69. Основні права, свободи та обов’язки іноземців.
70. Особливості юридичної відповідальності іноземців в Україні.
71. Поняття “біженці” та особливості їх правового статусу.
72. Поняття “надзвичайний стан”, умови його введення і припинення.
73. Заходи, що використовуються в умовах надзвичайного стану.
74. Конституційні гарантії прав людини і громадянина в умовах надзвичайного стану.
75. Форми безпосередньої демократії в Україні і їх закріплення в конституційному законодавстві.
76. Поняття та види референдумів в Україні.
77. Предмет всеукраїнського та місцевих референдумів.
78. Порядок призначення референдумів, підготовка їх проведення.
79. Порядок голосування і визначення результатів референдумів.
80. Юридичні наслідки проведення референдумів.
81. Поняття “виборча система” і “виборче право”.
82. Типи виборчих систем у світі. Види виборів в Україні.
83. Конституційні принципи виборчого права в Україні.
84. Складання списків виборців, утворення виборчих округів і виборчих дільниць.
85. Система виборчих комісій та їх компетенція.
86. Висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України.
87. Передвиборча агітація.
88. Фінансування виборчої кампанії.
89. Гарантії кандидатів у народні депутати України, інших суб’єктів виборчого процесу.
90. Порядок голосування, підрахунку голосів виборців, встановлення результатів виборів.

91. Поняття “орган державної влади”, класифікація.
92. Конституційне закріплення системи органів державної влади в Україні.
93. Верховна Рада України, її роль і місце в державному механізмі.
94. Конституційний склад і структура парламенту України.
95. Функції і повноваження парламенту України.
96. Законодавчий процес.
97. Основні форми діяльності Верховної Ради України.
98. Поняття “статус народного депутата України”.
99. Права та обов’язки народного депутата України.
100. Гарантії депутатської діяльності.
101. Особливості правового статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатів місцевих рад.
102. Загальна характеристика інституту Президента України.
103. Порядок обрання Президента України.
104. Функції і повноваження Президента України. Акти Президента.
105. Підстави і процедура дострокового припинення повноважень Президента України.
106. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
107. Поняття “виконавча влада” та система її органів.
108. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України.
109. Центральні органи виконавчої влади.
110. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій.
111. Система судів загальної юрисдикції, їх функції і повноваження.
112. Основні засади судочинства в Україні.
113. Конституційний статус Вищої Ради юстиції України.
114. Конституційно-правовий статус прокуратури України.

115. Органи влади Автономної Республіки Крим та їх компетенція.

116. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим.

117. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування.

118. Органи і посадові особи місцевого самоврядування.

119. Організаційно-правова та матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування.

120. Гарантії місцевого самоврядування.

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК), індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання поточного модульного контролю (ПМК) та індивідуальної роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 50 балів; завдання, що виносяться на підсумковий контроль знань (ПКЗ), – від 0 до 50 балів.

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з конституційного права України проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані конституційно-правові знання з сучасними політико-правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються три питання з конституційного права України.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою ECTS	ВИЗНАЧЕННЯ	За національною системою	За системою Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – взагалі правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-34

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	5
3. Програма навчальної дисципліни “Конституційне право України”.....	9
4. Плани практичних занять.....	15
5. Самостійна робота студентів.....	81
6. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	83
7. Індивідуальна робота студентів.....	87
8. Контрольні питання для підготовки до іспиту.....	88
9. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни.....	94

Навчальне видання

Для нотаток

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”**

У к л а д а ч і: БАРАБАШ Юрій Григорович,
КОЛІСНИК Віктор Павлович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
РЕЧИЦЬКИЙ Всеволод Володимирович,
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович,
БАЙРАЧНА Лариса Кимівна,
ЛУКАШ Сергій Юрійович,
ВЕНІСЛАВСЬКИЙ Федір Володимирович,
КИЧУН Віктор Іванович,
ТКАЧЕНКО Юрій Володимирович,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
ЧУБ Олена Олександрівна,
ДАХОВА Ірина Іванівна,
ЗИМОВЕЦЬ Андрій Валерійович,
НЕСТЕРЕНКО Оксана В'ячеславівна,
ТКАЧЕНКО Євген Володимирович,
ЄВСЄЄВ Олександр Петрович

Відповідальний за випуск *Ю.Г. Барабаш*

Редактор *Л.В. Русанова*
Коректор *Л.М. Рибалко*
Комп'ютерна верстка *А.В. Яно*

Підписано до друку 30.08.2009. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний.

Гарнітура Times. Умови, друк. арк. 7,06. Об'єм літ.-вид. арк. 4,78.

Вид. № 447. Тираж 500 прим.

Видавництво «Право» Академії правових наук України
Україна 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Надруковано в друкарні СПДФО Білетченко
тел. 8(057) 758-35-98